Новы Час | 18 снежня 2015 | № 48 (465) | «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 12 (112)

Літаратурная Беларусь

Выпуск №12 (112)
(снежань)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by



Змест

«Свабода — гэта доўгі шлях»

Прамова Святланы Алексіевіч на ўрачыстым банкеце з нагоды атрымання Нобелеўскай прэміі

10 снежня ў Стакгольме адбылося ўручэнне найпрэстыжных у свеце Нобелеўскіх прэмій. Шведская акадэмія ўганаравала ёй беларускую пісьменніцу Святлану Алексіевіч. У той жа дзень адбылося ўрачыстае ўзнагароджванне і банкет у Блакітнай зале Стакгольмскай ратушы, дзе першая беларуская нобелеўская лаўрэатка выступіла з прамовай, у якой з удзячнасцю згадала Алеся Адамовіча і Васіля Быкава, расказала (па-расійску) свету пра Беларусь і звярнулася да беларускай мовы.



© Reuters/J. Ekstromer

«Мне здаецца, што галоўнае, як у яе Нобелеўскай лекцыі, так і ў банкетнай прамове, — гэта акцэнты, — адзначыў у інтэрв'ю радыё «Свабода» «беларуска-шведскі» пісьменнік і перакладчык Дзмітры Плакс. — Тут шмат чаго, на што можна звярнуць увагу. Пачну з таго, што яна адрэчыла агульнапрынятыя дрэс-код і прыйшла на Нобелеўскі банкет не ў вечаровым строі, а так, як ёй было больш зручна. Я не ведаю, ці такое калі-небудзь раней было. Тое, што яна не звярнулася да караля, пачынаючы сваю прамову, — гэта таксама нешта, што наўрад ці здаралася раней. Ну і яшчэ яна парушыла рэгламент, прамаўляючы даўжэй, чым прапісана. Што тычыцца зместу — там усё было прадумана... Банкетныя прамовы мусяць быць кароткімі, лёгкімі, тыпу "дзякуй каралю", "дзякуй Швецыі", "дзякуй усім гасцям банкета", "мне тут так прыемна", і ў дадатак нейкі анекдот з уласнага жыцця... Яна ж выбрала, на мой погляд, вельмі канцэптуальны падыход. У Нобелеўскай лекцыі яна гаварыла пра сябе, а ў банкетнай прамове — пра ўсё астатняе, што для яе важна».

«Літаратурная Беларусь» знаёміць сваіх чытачоў са знакамітай прамовай беларускай нобелеўскай лаўрэаткі.

Я дзякую Шведскай акадэміі за высокую ўзнагароду, якую не маю права сабе прысвоіць, я разумею яе як паклон многім пакаленням савецкіх людзей, якія яшчэ нядаўна жылі разам у велізарнай краіне СССР — марксісцкай лабараторыі светлай будучыні. Як паклон іх пакутам і іх болю. Яны сыходзілі ў нябыт у сталінскіх лагерах, на шахтах Магадана і Варкуты, атрымлівалі кулю ў патыліцу ў катавальнях НКВД, гінулі на франтах Другой сусветнай вайны ды іншых войнаў, якія вяла імперыя. Вялікая ідэя бязлітасна пажырала сваіх дзяцей. Ідэям не бывае балюча. Шкада людзей.

У перабудову мы марылі пра свабоду, а апынуліся ў зусім іншым пункце гісторыі. На постсавецкай прасторы замест свабоды расквітнеў аўтататалітарызм розных масцяў — расійскі, беларускі, казахскі... Павольна і няўпэўнена выбіраемся мы з-пад абломкаў «чырвонай» імперыі. Адна з гераіняў маёй кнігі «Час second-hand», у якой уся сям'я была высланая ў Сібір і там загінула, са слязамі на вачах спявала, калі мы сядзелі ў яе на кухні:

Утро красит нежным светом
Стены древнего Кремля,
Просыпается с рассветом
Вся советская земля...

Кипучая,
Могучая,
Никем не победимая
Страна моя,
Москва моя,
Ты самая любимая...

Мінуўшчына не выпускала яе са сваіх драпежных абдымкаў. Яе навучылі верыць, у ёй усё яшчэ жыла тая дзяўчынка, у якой Сталін калісьці забраў усё, а яна ўсё роўна верыла. У што?..

Я хачу расказаць пра маю краіну — Беларусь. У Мінску ў аэрапорце, калі я ляцела ў Варшаву, да мяне падышлі дзве маладыя дзяўчыны, яны плакалі: «Дзякуй вам! Разумееце, мы цяпер ёсць! Цяпер усе ведаюць, дзе Беларусь!» Гэтую падзяку я перадаю ўсім вам. Пасля жнівеньскага путча 1991 года, калі Беларусь атрымала незалежнасць, ужо вырасла некалькі пакаленняў. У кожнага з іх была свая рэвалюцыя, яны выходзілі на Плошчу, яны хацелі жыць у вольнай краіне, іх збівалі, адпраўлялі ў турмы, выганялі з інстытутаў, звальнялі з працы. Наша рэвалюцыя не перамагла, але героі рэвалюцыі ў нас ёсць.

Свабода — гэта не хуткае свята, як мы марылі. Гэта — шлях. Доўгі шлях. Цяпер мы гэта ведаем.

Мы ўсе жывем у агульным свеце. Ён называецца — Зямля. У гэтым нашым свеце зрабілася няўтульна. Уключаеш тэлевізар, і там, захлынаючыся ад захаплення, дыктар расказвае пра новыя вайсковыя самалёты, караблі... На расійскай, ангельскай і іншых мовах. Зноў наступіла эпоха варварства. Эпоха сілы. Дэмакратыя адступае. Узгадваюцца 90-я гады... Тады ўсім нам здавалася — і вам, і нам — што мы ўступілі ў бяспечны свет. Я памятаю дыялогі Гарбачова з Далай-Ламам пра будучыню, пра канец гісторыі... Сёння ўсё гэта здаецца прыгожай казкай. Цяпер мы сведкі новай бойкі дабра і зла. Сведкі і ўдзельнікі.

Што можа мастацтва? Мэта мастацтва — назапашваць чалавека ў чалавеку. Але калі я была на вайне ў Афганістане і цяпер, калі размаўляла ва Украіне з уцекачамі з Данбаса, я чула, як хутка злятае з чалавека культура і выпаўзае пачвара. Раскрываецца звер... Але я пішу... працягваю пісаць... Пішу, як вучылі мяне мае настаўнікі, беларускія пісьменнікі Алесь Адамовіч і Васіль Быкаў, якіх у гэты дзень я хацела б прыгадаць з удзячнасцю. Як вучыла мяне мая ўкраінская бабуля, якая ў дзяцінстве чытала мне «Кабзара» Тараса Шаўчэнкі на памяць. Пішу, навошта? Мяне называюць пісьменнікам катастрофаў. Гэта няпраўда, я ўвесь час шукаю словы любові. Нянавісць нас не ўратуе. Нас уратуе толькі любоў. Я спадзяюся...

На развітанне я хацела б, каб у гэтай цудоўнай зале прагучала беларускае слова, мова майго народа:

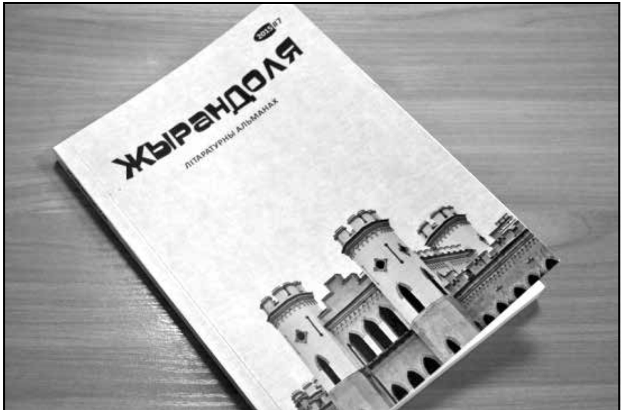
У адной беларускай вёсачцы старая жанчына праводзіла мяне са словамі: «Хутка мы разыдземся з табой у розныя бакі. Дзякуй табе, што ты слухала мяне і панясеш маю больку людзям. Прашу цябе, калі пойдзеш, азірніся на маю хатку. Азірніся не адзін, а два разы. Другі раз чалавек азіраецца не па чужынцы, а ўжо з сэрцам...»

Я хачу падзякаваць вам за вашае сэрца, за тое, што вы пачулі наш боль.



Новая «Жырандоля»

У выдавецтве «Кнігазбор» пабачыў свет сёмы нумар літаратурнага альманаха «Жырандоля» Брэсцкага абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў. Выпуск «прысвечаны 70-годдзю Перамогі ў Другой сусветнай вайне.



Том берасцейскага гадавіка атрымаўся даволі складаным паводле сваёй структуры, ён падзяляецца на 11 рубрык.

У раздзеле «Паэзія» з вершамі выступаюць Алена Белая, Аляксей Белы, Лявон Валасюк, Святлана Варонік, Аляксей Ганчук, Яніна Грыгаровіч, Мікола Горба, Алена Ігнацюк, Уладзімір Данілюк, Уладзімір Лебедзеў, Ірына Ляшкевіч, Мікола Пацяюк, Уладзімір Тураў, Генадзь Мішчук, Людміла Ярмалюк, Наталля Сацута, Валянціна Клачковіч. Пераважна гэта невялікія падборкі на пяць-сем вершаў. З 17 аўтараў паэзіі толькі адзін прадстаўляе рускамоўныя творы — Уладзімір Тураў.

Аддзел «Проза» рэпрэзентуюць шэсць пісьменнікаў: Сяргей Белаяр, Валерый Гапееў, Генадзь Мішчук, Людміла Хмялеўская, Вадзім Жылко і Марыя Якімук. Яны выступаюць з «малафарматнай» прозай — апавяданнямі, абразкамі, замалёўкамі.

У рубрыцы «Нашы юбіляры» рэдкалегія альманаха вырашыла адзначыць Віктара Вабішэвіча, якому ў ліпені споўнілася 55 гадоў, а ў раздзеле «Памяць» калегі ўспамінаюць добрым словам і публікуюць творы спачылых Кастуся Жмінько, Івана Лагвіновіча, Міколы Арахоўскага і Сцяпана Крываля.

«Рэха вайны», якому і прысвечаны выпуск, змяшчае партызанскія вершы Міколы Засіма з колішняй прадмовай Уладзіміра Калесніка, рускамоўныя вершы франтавікоў Аляксея Бакуменкі і Мікалая Цялічкі, а таксама фрагменты ўспамінаў згаданага прафесара Калесніка «Доўг памяці».

Аддзел «Крытыка. Краязнаўства» прадстаўлены эсэ-ўспамінам Вячаслава Бурдыкі «Палескі валацуга» пра Міколу Купрэева і краязнаўчым артыкулам Ніны Марчук «Жыць і помніць», прысвечаным вёскам Глінянкі, Песценькі, Лышчыкі і Ластаўкі.

«Маладыя галасы» друкуюць вершы і пераклады паэтаў і паэтак моладзевага аб'яднання студэнтаў «МАЛ»: Марыны Кавалевіч, Хрысціны Лесняк, Кірыла Азімкі, Ганны Івашчанкі, Антона Чайніца, Алёны Папко, Марты Мартынюк, Вольгі Кот, Таццяны Кананові ч, Аляксандры Фагот, Яўгенія Азгіра (Яўгена Бодака).

«Для дзетак-малалетак» Анатоль і Васіль Дэбішы прапануюць паэму-казку «Прыгоды Жыжа», а Іван Мельнічук — нізку апавяданняў.

Перакладная частка альманаха «Пад небам адзіным» публікуе замалёўкі Васіля Гэя і Івана Чарнецкага, перакладзеныя з украінскай мовы Іванам Мельнічуком, а таксама вершы польскага паэта Веслава Казанэцкага, перастворaныя па-беларуску Міколам Аляхновічам.

Завяршае выпуск рубрыка «Гумар» з вершамі Алеся Корнева і кнігапіс «Нашы новыя выданні», дзе анатуюцца 15 кніжак, выпушчаных берасцейскімі літаратарамі цягам года.

У рэдкалегію альманаха «Жырандоля», акрамя галоўнага рэдактара Лявона Валасюка і яго намесніка Васіля Дэбіша, уваходзяць Мікалай Аляксандраў, Сяргей Амяльчук, Іван Мельнічук і Мікола Сянкевіч.

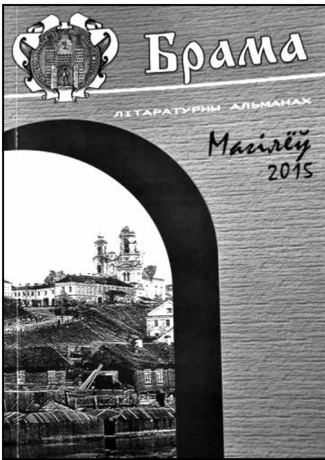
Трэцяя «Брама»

Выйшаў трэці выпуск літаратурна-мастацкага альманаха «Брама» Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў. Нумар гадавіка змяшчае вершы, прозу, пераклады і артыкулы мясцовых аўтараў ды іх землякоў.

Паэтычныя і празаічныя творы па чарзе (менавіта так структураваны раздзел) прадстаўляюць Сяргей Целеш, Сяргей Украінка, Таццяна Барысік, Тамара Аўсяннікава, Віталь Еўмянькоў, Лідзія Андрэева, Валерый Казакоў, Базыль Камароў, Фелікс Шкірманкоў, Надзея Палубінская, Анатоль Санаценка, Валянціна Вараб'ёва, Міхась Карпечанка, Алесь Макрацоў, Юрый Несцярэнка, Аляксей Карпенка, Аляксей Бацюкоў, Мікола Яцкоў, Васіль Аўраменка, Міхась Калясянец. Рубрыка «Пераклады» змяшчае перастварэнні тэкстаў Эдуарда Мядзведскага, Навума Сандамірскага і Губерта Грыўэла.

Раздзел «Спадчына» ўтрымлівае ўспаміны Сяргея Панізьніка да 95-годдзя з дня нараджэння магілёўца Аляксея Пысіна, аздобленыя рэдкімі фотаздымкамі і рэпрадукцыямі аўтографаў. Пра раннюю лірыку Пысіна піша нататкі і Сяргей Украінка. Уладзімір Ліўшыц прапануе біяграфічны артыкул пра пісьменніка міжваеннага часу Васіля Каваля. На аснове архіўных дакументаў і неаднаразова згаданай у тэксце «Справы №10898 па абвінавачванні гр-на Каваля Васіля Пятровіча па арт.арт. 72 і 76 КК БССР, 59-7, 58-8, КК РСФСР» распавядаецца біяграфія рэпрэсаванага літаратара. Артыкул Валерыя Васілеўскага «Рэха незабыўнай сустрэчы» прысвечаны Сяргею Грахоўскаму з магілёўскага Глуску.

У рубрыцы «З літаратурнай спадчыны» з артыкулам выступае слонімскі краязнаўца Сяргей Чыгрын, які распавядае пра знакавую і легендарную для Магілёўшчыны постаць — Машэку. Толькі гаворка ідзе не пра купалаўскага ці караткевічаўскага героя, а пра аднайменную маладомую паэму заходнебеларускага літаратара Аўгена Бартуля.



Крытыка і літаратуразнаўства ў альманаху прадстаўлены артыкуламі Тамары Аўсяннікавай, якая аналізуе кнігу Ніла Гілевіча «У віры быцця», што выйшла ў серыі «Кнігарня пісьменніка»; Яраслава Клімуця — пра літаратурна-крытычны талент Алеся Адамовіча; Алены Быкавай пра паэтычны зборнік Тамары Аўсяннікавай «Скрыжалі». Сёлетняя прызёрка прэміі імя Ежы Гедройца Таццяна Барысік публікуе артыкул «Уюн на пяску трохлітровага возера» пра кнігу «Белы бусел, чорнае пяро» Сяргея Украінкі. Віталь Еўмянькоў аналізуе пакручастую гісторыю газеты 1563 года «Навіны грозныя...», якая ў гісторыі журналістыкі лічыцца першым беларускім перыёдыкам.

«Нахінецца магілёўская брама, пахіснецца брамнік — не ўтрымаецца наш нябесны Ерусалім, наша Беларуская Рэч паспалітая. Так ужо было, але так не павінна быць сёння. Не павінна! Бо, дзякуй Богу, ёсць у Магілёве «Брама», і стаяць у ёй сякія-такія брамнікі... Няхай будзе так і надалей» — піша ў прадмове сябра Рэдакцыйнай рады альманаха Віталь Еўмянькоў. З ім нельга не пагадзіцца...

«Пэтсан і Фіндус святкуюць Каляды»

Цёплыя і смешныя гісторыі пра прыгоды дзядулі Пэтсана і коціка Фіндуса, створаныя шведскім пісьменнікам і мастаком Свэнам Нурдквістам, — вядомыя і любімыя дзецьмі і іх бацькамі ў многіх краінах света, перакладзеныя больш як на 30 моў. А цяпер дзядуля і коцік упершыню загаварылі па-беларуску дзякуючы Саюзу беларускіх пісьменнікаў. Пераклала кнігу Надзея Кандрусевіч.



Кнігі Свэна Нурдквіста ўжо сталі класікай шведскай літаратуры, а яго незвычайныя ілюстрацыі, адначасова насычаныя колерам і дэталямі, прываблiваюць і дзетак, і дарослых.

Аўтар нарадзіўся ў 1946 годзе ў Хельсінборгу, працаваў у розныя часы архітэктарам, настаўнікам, ілюстратарам, але толькі маляванне цікавіла яго найбольш цягам усяго жыцця.

Распачынаецца чароўная казка так: «Нарэшце хоць крыху пацяплела! Ужо некалькі дзён было так холадна, што Пэтсан не мог носа высунуць за дзверы, нават у краму не хадзіў. У хаце няма ні кавалачка ежы, а заўтра ўжо Каляды. Трэба абавязкова набыць што-небудзь да святочнага стала, ссекчы ялінку ў лесе і прывезці яе дахаты, напячы імбірнага печыва і зрабіць яшчэ шмат чаго.

Фіндус стаяў ля дзвярэй і чакаў Пэтсана. Падстаўку пад ялінку ён ужо адшукаў.

— Пэтсан! — паклікаў Фіндус. — Хадзем ужо ў лес па ялінку!»

І тут здарылася тое, што не мусіла здарыцца — Пэтсан падвярнуў нагу. Як жа яны дойдуць да крамы, як набудуць ежы, як прынясуць з лесу ялінку?! Пра прыгоды герояў чытайце ў кнізе, якая ўжо ёсць у кнігарнях.

Казка «Пэтсан і Фіндус святкуюць Каляды» пабачыла свет у адмысловa створанай серыі для дзяцей «Каляровы ровар» Бібліятэкі Саюза беларускіх пісьменнікаў.

«Гісторыі ў прыцемках»

Першай кнігай «Гісторыі ў прыцемках» дэбютаваў Зміцер Дзядзенка. Яна сталася шэсцьдзясят сёмым выпускам Бібліятэкі Саюза пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка».



Творы Зміцера Дзядзенкі, якія ўвайшлі ў кнігу, вызначаюцца цікавасцю да таямнічага і неспазнанага, а таксама вострасюжэтнасцю. Героі твораў спрабуюць разгадаць загадкі, паходжанне якіх губляецца ў прыцемках гісторыі.

Гэта характэрна як для містычнага апавядання «Яйкі птушкі Рух», так і для дэтэктыўных аповесцяў «Голем з Малой Мар'ямпольскай» і «Вуаерыст».

Гісторыя «Голема з Малой Мар'ямпольскай» сюжэтна пераплятаецца з біяграфіяй беларускага першадрукара Францішка Скарыны. Злачынства, якое адбываецца задоўга пасля смерці вялікага палачаніна, здараецца пры ўдзеле невядомых сілаў, а на месцы злачынства знаходзяць след гліны. Голем з пражскіх легендаў працягвае помсціць нашчадкам Скарыны за нейкія даўнейшыя правіны...

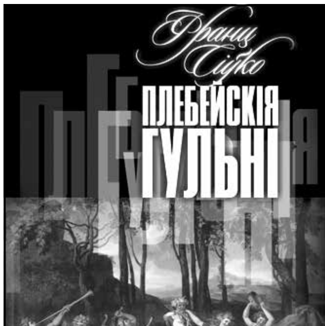
Зміцер Дзядзенка нарадзіўся ў 1972 годзе ў Оршы. У 1994 годзе скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Пасля паспеў папрацаваць, сярод іншага, рэдактарам на БТ і журналістам у «Нашай Ніве».

Друкаваўся ў часопісах «Першацвет», «Дзеяслоў», «Полымя», «Паміж», «Спадчына». Аўтар краязнаўча-генеалагічнага даведніка «Аршанская шляхта», зборніка інтэрв'ю «Беларусь: Ні Еўропа, ні Расія», адзін з сuаўтараў кнігі «Наша страва».

Прэс-служба Саюза беларускіх пісьменнікаў

«Плебейскія гульні»

У выдавецтве «Логвінаў» выйшла новая кніга празаіка Франца Сіўко — зборнік аповесцяў «Плебейскія гульні». Гэта вынік працы літаратара за апошнія пяць гадоў.



Не прэтэндуючы на валоданне ісцінай у апошняй інстанцыі, пісьменнік, які жыве ў Віцебску, падае і аналізуе падзеі сучаснага жыцця так, як яны яму бачацца ў звязку з яго асабістым жыццёвым досведам, уласнымі маральнымі прыярытэтамі.

З трох змешчаных у выданні твораў у перыядычным друку раней з'яўляліся аповесць «Цымант» (у «Дзеяслове») і ўрыўкі з аднайменнай з назваю кнігі аповесці «Плебейскія гульні» (друкаваліся ў «Літаратурнай Беларусі»). Аповесць «Дзве вясны дзяцей Прыяпа» апублікаваная ўпершыню.

Настасся Лазебная, старшыня Віцебскага абласнога аддзялення СБП

Кавыль — сімвал нязломнасці

Даволі дзіўнае адчуванне ўзнікае, калі набіраеш на кампутары верш 1932 года і ў той жа час ведаеш, што аўтарава дыханне яшчэ грэе свет жывых. Міхась Кавыль, Язэп Казіміравіч Лешчанка адзначае свой 100-гадовы юбілей...



Нарадзіўся паэт, адпаведна, у 1915 годзе ў адной з сялянскіх хатаў случанскай вёскі Покаршаў. Хадзіў вучыцца ў школкі большых за родную вёсак — у Грэск і Грозава. У тым самым славутым Грозаве, за які год да таго як выправіцца будучы паэт на вучобу, арганізуецца Грозаўскі полк слуцкіх паўстанцаў.

1930 год стане для беларускай гісторыі чорным часам — разгорнецца справа «Саюза вызвалення Беларусі», будзе арыштаваная і зацяганая на допыты фактычна ўся нацыянальная інтэлігенцыя: дзясяткі й дзясяткі паэтаў, празаікаў, крытыкаў, навукоўцаў атрымаюць неўзабаве першыя тэрміны высылкі і лагероў. Для случака Язэпа Лешчанкі гэты год стане шчаслівым; пазней, у сваіх успамінах, будзе ён прыгадваць, як маліўся, укленчыўшы перад абразом Багародзіцы, аб тым, каб паступіць у менскі Белпедтэхнікум, і як мара ягоная спраўдзілася. Вучыцца ён разам з беларускімі літаратарамі Сяргеем Астрэйкам, Уладзімірам Гуцькам (Дудзіцкім), Францам Гінтаўтам, Лукашом Калюгам, Уладзімірам Сядурам. Уступае ў літаратурна-мастацкае аб'яднанне «Маладняк» і друкуе ў аднайменным часопісе свае першыя вершы.

Разам з тым надыходзяць і дні смутку: недзе зусім побач адбываюцца арышты, ходзяць чуткі пра тэхнікумаўскіх сэксотаў, урэшце яго самога заводзяць у дом ГПУ і змушаюць да вярбоўкі і стукацтва на сваіх сяброў. Пасля адмовы Міхася Кавыля станавіцца сэксотам праходзіць зусім няшмат часу, і 23 лютага 1933 года на святочных танцах у клубе да яго звяртаецца вайсковец і патрабуе выйсці на двор. Паэт нават не збіраецца браць паліто, але «дабрачы» чэкіст пераконвае яго апрануцца, бо «можна прастудзіцца». За гэтым — агаламшальнае паведамленне пра арышт, сухая галадоўка, «амерыканка», камера, поўная напаўзвар'яцелых смяротнікаў, падступнае ілжывае следства і — тры гады канцэнтрацыйных лагероў.

Збылося прароцтва цыганкі, якая зайшла ў хату Лешчанак перад ад'ездам Язэпа ў Менск: сапраўды чакалі яго «казённы дом і далёкая дарога». 30 дзён у прадзіманым вятрамі і дарэшты запоўненым вагоне, без дроваў для печкі, з пайкай селядцоў, але без вады. Урал, Сібір, Новасібірск, Нікольск-Усурыйск, Сядан. Далёкі Усход, дзе, дзякуючы малааддукаванай сакратарцы ГУЛАГа не разабраліся: 74 артыкул крымінальнага кодэкса БССР азначаў «контррэвалюцыю», а Міхася Кавыля запісалі па ўсесаюзным 74 артыкуле — «хуліганства».

Амаль тры гады «маляднякоўвец» валіў лес, рабіў дошкі на пілараме, будаваў дамбы на рэках Далёкага Усходу, вывозіў тачкамі зямлю, выбраляў цэглу для ваданапорных станцый, якую даводзілася выцягваць з пякельных лагерных печаў рукамі, абернутымі ў старыя рукавіцы; закладаў аманал ва ўладзівастоцкія сопкі, вісячы ў паветры на «чэсным слове» турэмнай вяроўкі. Аднойчы нават змушаны быў намаляваць тушшу 18 партрэтаў наркама ўнутраных спраў Генрыха Ягоды. Урэшце, не адбыўшы да канца свайго тэрміну, быў вызвалены.



Сям'я Міхася Кавыля: стогадовы юбіляр, жонка Соня, сыны Жорж (справа) і Міхась, нявесткі Дэбора (справа ў вышыванцы) і Сіндзі і ўнучка Даніка.
Фота svaboda.org

Далей чакала кароткае падарожжа на Радзіму, адзін дзень у роднай вёсцы і пасяленне ў Варонежы, далей ад Беларусі. Адным вокам убачыў Міхась Кавыль на сцэне варонежскага тэатра ў 1936 годзе ссыльнага Восіпа Мандэльштама. Паслухаць выступ расійскага класіка не ўдалося: зала была запоўненая цалкам. У Варонежы вучыўся на настаўніка, працаваў на заводзе, а неўзабаве быў прызваны на фронт, дзе трапіў у палон і вярнуўся ў Беларусь працаваць у беларускіх арганізацыях пад нямецкай акупацыяй. Як і тысячы іншых беларусаў, з веданнем, што яго чакае пасля вайны, вырашыў не заставацца ў Беларусі і падаўся ў эміграцыю. Дзе, зрэшты, і нарадзіўся нанова як паэт.

Блуканне па пакутах, вечнае вандраванне, цяжкая фізічная праца ўспрымаліся ўжо як этапы паэтычнага шляху. Першая кніжка вершаў «Ростань» (1947) выйшла ў лагеры для перамешчаных асобаў у Рэгензбургу. Другая, «Пад зорамі белымі» (1954), у Нью-Ёрку, трэцяя ,«Першая рана» (1960), у Манчэстэры. Чацвёрты тамок вершаў, «Цяжкія думы» (1961), складзены з цвёрдых паэтычных формаў, пабачыў свет у Саўт-Рыверы. У сярэдзіне 1950-х крытык і ідэолаг амерыканскай эміграцыі Антон Адамовіч намаўляе Міхася Кавыля на складаную паэтычную форму, нечуваную для беларускай паэзіі — вянок санетаў. У 1956 годзе Міхась Кавыль, у супрацы і пад шчыльнай рэдактурай Адамовіча, заканчвае свой першы вопыт у гэтай форме — твор «Цяжкія думы», спаборнічаючы ў гэтым з Алесем Салаўём, які дасылае з Аўстраліі фрагменты свайго «вянка». Але і без увагі на класічныя вершаваныя памеры Міхась Кавыль становіцца адным з самых цікавых паэтаў эміграцыі, што выразна засведчыў аднатомны збор яго твораў «Міжагнёўе», выпушчаны Беларускім інстытуам навукі і мастацтва ў Н'ю-Ёрку ў 1990 годзе.

100 гадоў Язэпу Лешчанку, Язэпу Маёваму, Міхасю Кавылю! Шчыра віншуем беларускага чытача і беларускую літаратуру з гэтай сапраўды знакавай датай. Ніжэй прапануем выбраныя вершы апошняга беларускага «маладнякоўца», праўдзівага патрыярха беларускай паэзіі.

> Паэт Міхась Кавыль (Язэп Лешчанка) нарадзіўся на Случчыне 1 снежня 1915 года, а бальшыню жыцця пражыў у амерыканскім горадзе Саўт-Рывер (штат Нью-Джэрсі).
>
> Сям'я і сябры Міхася Кавыля ўрачыста адзначылі стагоддзе ягонага жыцця, плённага на ніве роднага слова і грамадскай дзейнасці. Юбіляр атрымаў віншаванне з Белага Дома ад прэзідэнта Барака Абамы і спадарыні Мішэль Абамы...

Не стыгне войная адвага

Міхась КАВЫЛЬ

Ідзі, ідзі...

Упала ноч.
Як эдэльвайсы, зоры
Цвітуць над Альпамі.
Аскепак-маладзік
У неба ўрэзаўся.
Блакітнае на горы
Імжыць святло.
А ты ідзі, ідзі...
Якая ноч!
Як у святыні, ціха
І урачыста.
На калені упадзі.
Вунь там агонь міргае...
Шчасце з ліхам
Кладуцца спаць...
А ты ідзі, ідзі...
Трывожыць ноч,
як смерці жах мінулы,
І прышласць мроіцца,
як недабіты дзік.
Нібы агонь,
няўсподзеў шуганула
жаданне жыць.
Каб жыць,
ідзі, ідзі...
Разбілась ноч,
і зазвінелі зоры.
Прамень, як штых, бліснуў...
І маладзік
збляднеў,
самлеў.
Ружовае на горы
імжыць святло.
А ты ідзі, ідзі...

1944–1952

Маўкліня

Баюся ў моўкны мой пакой заходзіць,
Хто скажа — трус...
А я прайшоў агні.
І супакой — знаходзіў у прыгодзе,
Чакаў, бы вязень волі, маўкліні.

Тады, як неба на зямлю йшло
ў наступ,
Хрысцілі высь пражэктараў
нажы, —
Я прабіраўся, што вужака, пластам
У тыл варожы... Вось тады я жыў.

Тады затоеным я жыў дыханнем
І прагна піў маўклівасць зораў, ніў.
Ды перажыў раз маўкліню канання...
Маўклівіць ноч. Баюся маўкліні.

21 траўня 1955 г.

Не стыгне войная адвага

Уладзіміру Пелясе

Не стыгне войная адвага,
паходаў дальніх сняцца сны;
жыцця няўтоленая смага
прыгодаў гойдае чаўны.

Вятры сустрэчныя скуголяць,
грымотны блізіцца уздых...
Ці шторму буйная сваволя
спраможа поступ маладых?

Ад смелых рызыкі, натугі
скрыгочуць крыкі леднікоў...
Крывёй абмытыя ратугі
пад ногі вымасцім вякоў.

Паходні жужлай не сатлелі,
наш гарт змагарны не асмяг;
шрапнэллю шытыя шынэлі
не кінем з ганьбай у кустах.

Мы не шукаем Тропік Рака —
на штурм уснадзім караблі,
і кінем зноў вандроўны якар
у бухце Сонечнай Зямлі.

У акіяне

Вецер-смык
на струнах-тросах
грае дзікія факстроты.
Як дазоры, альбатросы,
нібы здані, шчоглы-гроты.

Акіяну й неба шэрасць,
маракі наўкол паселі.
Дзень і ноч калоціць мэрам
на шалёнай каруззэлі.

Раптам кіне, нібы з кручы,
скрыгане, як сталь у жорнах.
Як у пекле тым кіпучым,
круціць, верціць, бела, чорна...

Паўтарацьмеш безупынна,
як вар'ят той загайданы —
ўсе пяскі збяру з пустыняў
і засыплю акіяны...

27 лютага 1950 г.
Атлантычны акіян.

Нож

Не з нягнуткай сталі, з серабра
ён адліты. Год яму ці мала.
Колькі раз яго у рукі браў,
над сталом схіліўшыся, Купала.

Разразаў пяшчотна «Кабзара»,
вершы Гётэ, томікі Лангфэла...
За вакном крывавая зара
над зямлёй спалоханай зырэла.

Здрыгануўся. Смерць у тыя дні
і касой махала, і сякерай.
Але нож не можам мы вініць:
ён не быў і сведкай харакіры.

Зазвінеў і змоўкнуў на сталe.
Шуганулі шэрыя шынэлі...
Як паэт скрываўлены самлеў,
серабра усхліпы патускнелі.

З той пары лагодная рука
яго доўга, доўга не кранала.
На ліхую долю наракаў,
над сталом схіліўшыся, Купала.

Серабро свяцілася зырчэй,
як, бывала, моладзь завітае
і віно ў кілішкі пацячэ...
О, бурштыну песня залатая!

Толькі ў тую чэрвеньскую ноч,
як пярун быў джвагнуў
перад раннем
і Купала выбіраўся ўпроч, —
не прыйшоў ніхто на развітанне.

Кінуў дом паэт і серабро
і пайшоў ад смерці ў рукі смерці.
Толькі нож мо й бачыў, як дабро
узнялося ў неба чорным смерчам.

Шмат чаго ён бачыў.
Не прасем —
ні аб чым не здрадзіць
да скanання;
таямніцы ў неведзь панясе
у сваім сярэбраным маўчанні.

1953

Прадмова і ўкладанне вершаў Ціхана Чарнякевіча

Адзін дзень на абломку

Юрка КОПЦІК

Імперыі проста так не знікаюць. А вялікія імперыі тым больш.

Да таго, як знікнуць, яны разломваюцца на некалькі частак. І часам некаторыя з іх адчайна хочуць быць хаця б копіяй той імперыі.

Я задумаўся над гэтым 8 верасня 2007 года. І зразумеў: мы ўсё яшчэ жывем на тым самым абломку савецкай імперыі, якому надта ж хочацца быць часткай таго, чаго няма. Мы сёння бадай ці не больш СССР, чым была ў свой час БССР. Мы адзіныя, хто захавалі ўсе ейныя атрыбуты: тую ж дзяржсімволіку, тыя ж назвы і функцыі сілавых ведамстваў і спецслужбаў, тыя ж інстытуты ўлады. З той жа перыядычнасцю праходзяць з'езды КПСС (цяпер усенародныя сходы), гэтаксама ж на іх са справаздачным спавешчаннем выступае генсек (цяпер кіраўнік дзяржавы). Па тэлебачанні вядучыя грамадска-палітычных праграм тым жа самым голасам ката-баюна 40-гадовага шабалаўскага ўзору займаюцца прафесійным прамываннем мазгоў сваіх даверлівых слухачоў. Выбары ў нас такая ж нічога невызначальная фармальнасць, як і ў СССР. Практычна ўсе круглыя даты ў нас адлічваюцца толькі пачынаючы з савецкага часу. У нас тая ж сацыялістычная планавая эканоміка з той жа разбіўкай на пяцігодкі, а ўся больш-менш значная прамысловасць належыць дзяржаве. Хаця замест «план» і ўвялі неалагізм «прагнозныя паказчыкі», але па сутнасці гэта тое самае. Як і СССР, мы адна з самых мілітарызаваных краін. І быў б яшчэ больш мілітарызаванай, ды не дазваляюць магчымасці бюджэту. Як і раней, паўсюдна стаяць незлічоныя нікім помнікі Леніну. У нас тая ж савецкая ідэалогія, толькі замест галоўнай інвектывы «любіць партыю» цяпер паставілі «любіць кіраўніцтва».

Ёсць, ёсць папраўкі на час (прыватная ўласнасць, бізнес-структуры ды яшчэ месцамі недаскасаваныя незалежныя медыі). Але ўсё пад кантролем. Апазіцыя? Калі ўсе нашы АДС разам узятыя не здольныя вывесці на вуліцы сталіцы больш за 3 тысячы чалавек, то такая апазіцыя не ўяўляе для ўлады абсалютна ніякай небяспекі. У нас не проста максімальна захоўваецца ўсё СССРаўскае, але ўсё гэта, паводле дыялектыкі, яшчэ само па сабе развіваецца ды ўдасканальваецца. Ва ўсялякім разе, імкнецца да гэтага. І як усё, адарванае ад сілкуючых імперскіх каранёў, развіваецца ў яскрава скажонай і звыродлівай форме. Тады не вісела па ўсіх кабінетах і кабінецiках, аж да капцёркі майстра самага забытага людзьмі і богам ЖЭУ, такая процьма партрэтаў і партрэцікаў ніводнага з правадыроў. У гэтым плане мы зраўняліся з такой злой карыкатурай на СССР, як Паўночная Карэя. Гэтаксама ж тады не насаджвалася з такой істэрычнай настойлівасцю дзяржсімволіка. Тады не было на адзінку насельніцтва такой колькасці міліцыі, унутраных спецвойскаў ды рознага роду спецслужбаў. РБ у гэтым плане сёння ў непараўнальна большай ступені паліцэйская дзяржава, чым была савецкая Беларусь. Тады гэтак пільна, на ўзроўні адмыслова і загадзя распрацаваных маштабных спецаперацый, не ахоўвалася першая асоба дзяржавы. Тады не апяваліся з такой настойлівасцю рознага роду СМЕРШы ды іншыя карныя органы.



Пад знакам сярпа і молата

У нашага абломка імперыі ёсць знешнія і ўнутраныя ворагі. І сяброўства толькі з тымі краінамі, якія больш-менш падобныя на гэты абломак. І нават калі ты далёкі ад палітыкі, а проста любіш нешта чыста гуманітарнае, то, як і тады, ты ўсё адно патрапляеш у абойму ворагаў. Таму што ў абломка свая шкала гуманітарных каштоўнасцяў ды ідэалаў. І калі твае гуманітарныя густы не ўпісваюцца ў зацверджаную той жа самай ідэалогіяй шкалу, то і цябе запішуць у ворагі. Будзьце пэўныя, спісы такія даўно існуюць і перыядычна папраўляюцца, як бы вас не пераконвалі ў адваротным тыя тэлевізійныя каты-баюны. У СССР заўжды перыядычна праходзілі гуманітарныя пагромы пісьменнікаў і мастакоў, артыстаў і навукоўцаў, якія «не ўпісваліся» — ад расстрэлаў ды лагерных тэрмінаў на раннім этапе да высылак і шырокамаштабных разгонаў.

Цяпер такі прэцэдэнт з'явіўся і ў нас. Але калі ў 90-я гады адкрыты фестываль беларускай аўтарскай песні й паэзіі «Аршанская бітва» не быў абыдзены ўвагай беларускай прэсы, то гэтага не скажаш пра фестывалі новага тысячагоддзя. Да дзяржпрэсы ніякіх прэтэнзій па вызначэнні, але, відаць, і для нашых недзяржаўных СМІ гэты фэст не быў інфармацыйнай нагодай. Ім цікавей запаўняць палосы сваіх газет непрыхаванай бульваршчынай, пры гэтым выдаючы яе за падзеі нацыянальнага маштабу. Таму ёсць патрэба сказаць колькі слоў пра яго гісторыю.

Фестываль з 1991 года праходзіць на гістарычным месцы

> **Як і раней, паўсюдна стаяць незлічоныя нікім помнікі Леніну. У нас тая ж савецкая ідэалогія, толькі замест галоўнай інвектывы «любіць партыю» цяпер паставілі «любіць кіраўніцтва»**

Аршанскай бітвы 1514 года — месцы ўпадзення рэчкі Крапівенка ў Дняпро, 13 кіламетраў ад Оршы. Адпаведна і дата яго правядзення прывязана да гэтай знакавай даты; фэст праходзіць у бліжэйшую да 8 верасня суботу. Дакладней будзе сказаць — у ноч з суботы на нядзелю. Таму любому і кожнаму мусіць быць ясна: гэта мерапрыемства фармату open air (трэба падумаць пра адпаведную сезону вопратку і намёт, усё астатняе — дровы, сцэна, узмацненне-асвятленне, беларускія барды і паэты — было «на месцы»). Аўтар ідэі фестываля — адзін з вядомых беларускіх выканаўцаў аўтарскай песні Андрэй Мельнікаў. З 2006 года фестываль зноў вярнуўся ад неўласцівага яму адзначэння Дня беларускай вайсковай славы да свайго ранейшага фармату — адкрытага фестываля беларускай аўтарскай песні й паэзіі «Аршанская бітва». Чаму? Дзень беларускай вайсковай славы сёння можа быць прывязаны да адной даты, заўтра да другой, а паслязаўтра — да трэцяй, у залежнасці ад таго, як павернецца кан'юнктура ў нашых палітыкаў. А фэст «Аршанская бітва», маю спадзяванне, заўжды будзе прывязаны да пэўнага месца і пэўнай даты. Ён і цяпер існуе, хаця, канечне, і не збірае цяпер па тры-чатыры сотні гледачоў, як раней. Збірацца людзям адпачываць разам на прыродзе недзе ў лесе наша заканадаўства пакуль што не забараняе. Хаця фактычна гэта амаль падполле.

У 90-я гады пра «Аршанскую бітву» пісалі газеты і давалі рэпартажы нацыянальныя радыёстанцыі. У 1995-м карэспандэнтка Белдзяржтэлерадыё Вольга Яроменка нават зрабіла тэлесюжэт для БТ. І яго нават паказалі. Хто можа ўявіць сабе нешта падобнае сёння? Аб нацыянальнай рок-музыцы і цяпер даволі шмат пішуць і гавораць Сяргей Будкін, Дзмітрый Падбярэзскі, Вітаўт Мартыненка, Таццяна Заміроўская, Анатоль Мяльгуй ды шэраг іншых журналістаў, а вось беларуская аўтарская песня практычна асірацела — ні рэцэнзій на запісы й канцэрты, ні аглядных ці аналітычных артыкулаў. За рэдкімі выключэннямі. Нібыта і самога жанру такога няма. Ды й магчымасцяў паказацца народу ў нашых аўтараў не так шмат: беластоцкая «Бардаўская восень», «Аршанская бітва» ды, магчыма, яшчэ «Талька» на Гомельшчыне — вось і ўсё. Астатняе — выпадковыя канцэрты, якія нярэдка яшчэ і адмяняюцца. Таму што арганізаваць сёння незаліталізаваны ідэалогіяй канцэрт — вялікая праблема. Не называю такія традыцыйныя фестывалі аўтарскай песні, як «Витебский листопад», «Острова», «Лицедейство старого города» ды яму падобныя, што квітнеюць па гарадах усёй Беларусі пры дбайнай падтрымцы і ўлады, і мецэнатаў. А там амаль няма беларускай аўтарскай песні. Прапагандуюць усе гэтыя фестывалі ды фестывальчыкі, аж да радыёканала «Культура», практычна адну расійскую аўтарскую песню.

А беларуская аўтарская песня адрозніваецца ад расійскай па тэматыцы. І даволі дрэнна сумяшчаецца з апошняй. Гэта заўважна было ўжо з першых фестываляў «Аршанская бітва» (пасля 1993 года выканаўцы расійскай аўтарскай песні туды прыязджаць практычна не сталі, бо адчувалі там выразны дыскамфорт). Бо тут розныя моўныя стыхіі, за якімі стаіць розны культурны і нават цывілізацыйны кантэкст. Ва Украіне, па маіх назіраннях, тое ж самае. Асабліва яскрава гэты феномен выявіўся ў час памаранчавай рэвалюцыі, калі ўся расійскамоўная папса стала за Януковіча, а ўкраінскія і рок, і папса — за Ючшанку...

Беларускім аўтарам сёння няма дзе выступаць: дарога ў дзяржэфір і на сцэну ім практычна закрытая. Хаця ў апошнія гады заўважаны сякія-такія зрухі: каб адвадзіць нашых выканаўцаў аўтарскай песні ад крапівенскага поля, іх цяпер сталі пускаць на літаратурныя праграмы радыёканала «Культура». Затое ўвага родненькай чырвона-зялёнай дзяржавы адчувалася на «Аршанскай бітве» трывала і спецыфічна: пост ДАІ, які перапісваў нумары і дакументы ўладальнікаў аўтамашын. А рэйсавым аўтобусам «Орша-Дуброўна» абавязкова забаранялася (чаму, на якой падставе?) якраз у гэты дзень спыняцца на тым самым патрэбным усім прыпынку. І ўсё таму, што фестываль мае, па-першае, выразна нацыянальны твар, і, па-другое, — прывязаны да гістарычнай падзеі ды месца. А гістарычная падзея такая, што гэта нібыта ўжо і не гісторыя, не песні-вершы, а палітыка. Вось так: Лядовае Пабоішча — гісторыя, Кулікоўская бітва — гісторыя, Палтаўская бітва — гісторыя, Барадзінская бітва — гісторыя, Сталінградская бітва — гісторыя... А Аршанская бітва — палітыка. Угодкі Грунвальдскай бітвы ў Польшчы — гэта агульнадзяржаўнае свята, на мемарыял з'язджаюцца дзясяткі



Фота www.bchd.info

Рэчка Крапіўна, каля якой войска ВКЛ пад ачолам К. Астрожскага перамагло маскоўцаў

імперыі

тысячаў людзей з усёй краіны, прысутнічаюць прэзідэнт і кардынал-прымас...

У нас жа працягваецца імперская традыцыя ўзвелічэння перамогі ў Другой Сусветнай вайне. Што ж, для Расіі гэта несумненна была вялікая перамога, для Беларусі ж — вялікая трагедыя. Яшчэ адна ў доўгім ланцугу нашай трагічнай гісторыі. А калі гэта была перамога і для нас, дык дзе ж гэта бачна, каб краіна-пераможца, панёсшы такія страты ў гэтай вайне, у выніку перамогі зазнала яшчэ і тэрытарыяльныя страты — Беластоцкую вобласць, якая да пачатку вайны належала БССР? Падмена ўласнай гістарычнай канцэпцыі імперскай парадыгмай расійскай гісторыі ў яе савецкай рэдакцыі — яшчэ адна зацемка СССР, якая старанна захоўваецца, культывуецца і развіваецца на нашым абломку. Скажу больш: расійска-савецкая версія гісторыі гэтай вайны — самая ахоўваемая сёння дзяржаўная таямніца. Замест крапівенскага поля нам прапануюць «Лінію Сталіна», а замест Грунвальда — мемарыял у гонар бою 1812 года ля вёскі Студзёнка на Бярэзіне пад Барысавам. Ды толькі ці наша гэта гісторыя, хоць і звязаная з нашай зямлёй? Нам у гэтай іхняй гісторыі заўжды была адведзена толькі адна роля — роля ахвяраў ды гарматнага мяса. Прычым як для Расіі, гэтак і для яе ворагаў у аднолькавай ступені — ці то французаў, ці то палякаў, ці то немцаў...

Яшчэ адна асаблівасць крапівенскага фэсту — непадкантрольнасць як фундатарам, так і дзяржструктурам. І адсутнасць матэрыяльнага зацікаўлення для выступоўцаў. Максімум, на што можна разлічваць — карона «Аршанскай бітвы» ад мастака Алеся Пушкіна, які практычна сам і вызначае, каго ёю ўзнагародзіць. Ніхто не праводзіць папярэдняга праслухоўвання ды адбору выступоўцаў. І, як паказала практыка, гэтага і не патрэбна; уважлівы й зацікаўлены глядач — найлепшае журы ў свеце.

«Аршанская бітва» за гады свайго існавання паступова абрасла сваімі традыцыямі, сваімі заўсёднікамі і нават сваімі помнікамі. Але калі ў Польшчы поле Грунвальдскай бітвы пад Ольштынам — гэта месца нацыянальнае славы й гонару, калі ў Расіі Кулікоўскае і Барадзінскае палі, Сталінград — гэта месцы нацыянальнае славы й гонару, то ў нас такім месцам можа быць толькі гэтае крапівенскае поле. Большых па гістарычнай значнасці месцаў нацыянальнае славы й гонару на нашай зямлі гісторыя не пакінула.

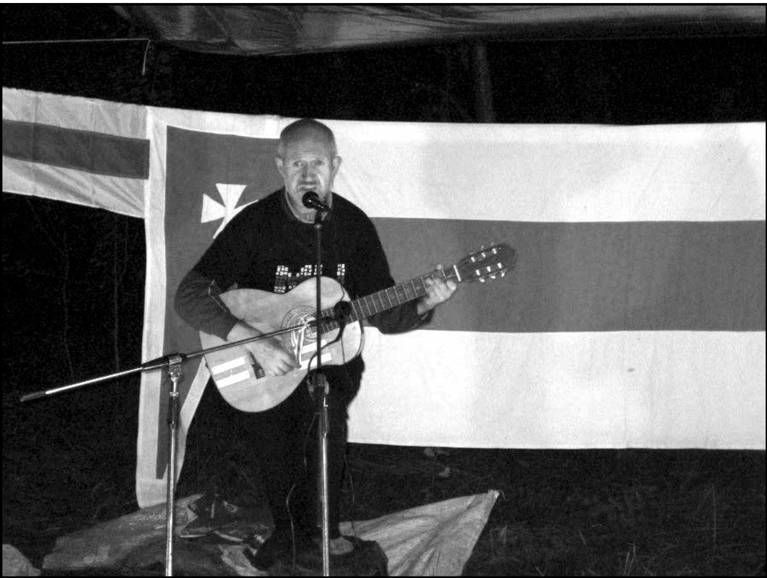
...У верасні 2007-га меры, ужытыя для супрацьдзеяння фестывалю, былі беспрэцэдэнтныя. І размах асвятлення ў амаль выключна электронных СМІ гэтых падзей быў абсалютна несупастаўны з размахам правядзення аперацыі... назавем яе ўмоўна «Achtung, песни!» Баба Зіна з вёскі Гацькаўшчына, ля каторай штогод праходзілі фэсты, пабачыўшы, як пасля чарговай аблавы гоняць па вуліцы да шашы Орша-Дуброўна пад канвоем міліцэйскай аўтамашыны ды пешых міліцыянтаў гурток моладзі з заплечнікамі ды гітарамі, сказала літаральна наступнае: «Ну прама як паліцыя ў вайну!». З таго, што перадавалі розныя радыёстанцыі ў тыя дні, што бачыў і чуў аўтар, седзячы практычна ўвесь дзень у Дубровенскім РАУС, што бачылі й чулі ўдзельнікі фэсту 8 і 9 верасня 2007 года блізу лужка ў вусці Крапівенкі, складваецца больш-менш поўная карціна той аперацыі. Яшчэ ў пятніцу, 7 верасня, падыходы да фестывальнага лужка былі перакрытыя двайнымі пастамі міліцыі. Як тлумачылі міліцыянты, паступіла паведамленне, што ў месцы ўпадзення Крапівенкі ў Дняпро ў рэчышчы ракі ляжаць снарады. Ах, як удала адшукаліся гэтыя снарады! А галоўнае — як своечасова. Хутка прыедуць сапёры з Віцебска, будуць шукаць іх ды абясшкоджваць. Сапёры сапраўды прыехалі, так што паведамленне аб снарадах не было блефам. Блефам былі самі снарады, бо іх там, як ні шукалі сапёры, знайсці не ўдалося. Пасты міліцыі стаялі там усю ноч. Ранкам 8 верасня (субота) па трывозе былі паднятыя Аршанскі і Дубровенскі РАУСы ў поўным складзе. Цікава, што прыцягнуты да аперацыі былі нават участковыя інспектары Аршанскага раёна, што здараецца вельмі нячаста. Не менш цікава, як ім тлумачылі мэты аперацыі: там собираются антиглобалисты, они будут переворачивать автобусы... Для правядзення аперацыі прыйшлося яшчэ падымаць і аддзелы ўнутраных спраў на транспарце Оршы, Магілёва і Віцебска, на чыгуначных вакзалах праводзіліся масавыя затрыманні ля электрычак усіх па-паходнаму апранутых маладых людзей, з дарожнымі сумкамі, заплечнікамі ці гітарамі. Тлумачылі ім гэта так: паступіла аператыўная інфармацыя, што вы з'яўляецеся наркакур'ерамі, таму дакументы — на стол, рэчы — на дагляд... Здымалі з рэйсавых аўтобусаў і маршрутак нават на аршанскім аўтавакзале, заварочвалі маршруткі ды таксоўкі. На аўтадарозе Горкі-Орша былі затрыманы некалькі мікрааўтобусаў з людзьмі, што кіраваліся на фэст. Больш таго: рэйсавым аўтобусам Орша-Дуброўна паводле вуснага распараджэння начальніка Аршанскага райаддзела міліцыі было забаронена спыняцца на прыпынках Крапіўна, Гацькаўшчына і Лугаўцы. Пасля 14 гадзін, калі пасажыры пачалі скандаліць, забарона на прыпынак Крапіўна, а пазней і Лугаўцы была знятая, але на прыпынку Гацькаўшчына аўтобусы увесь дзень 8 верасня так і не спыняліся. Дачнікам і жыхарам Гацькаўшчыны, якім трэба было выходзіць на тым прыпынку, прыйшлося дыбаць пешшу. На самой аўтатрасе ўвесь дзень і усю ноч шчыльна стаялі і раз'язджалі пасты ДАІ, аўтазакі ды машыны з віцебскім АМАПам, «падазроны» аўтатранспарт па некалькі разоў спыняўся. Былі нават задзейнічаныя спецмашыны, здольныя пеленгаваць мабільныя тэлефоны. Усе наваколлі вёскі Гацькаўшчына былі шчыльна насычаны стацыянарнымі пастамі ды аўтапатрулямі міліцыі, нават на супрацьлеглым беразе Дняпра былі расстаўлены пасты Дубровенскага РАУС, а па Дняпры патрулявала маторная лодка дубровенскай міліцыі. «Пад раздачу» патрапілі нават рыбакі, якія лавілі рыбу з лодкі на Дняпры вышэй Гацькаўшчыны.



Узаранае плугам поле каля памятнага каменя



Пад аховай міліцыі



Выступае Андрэй Мельнікаў

Седзячы ў Дубровенскім райаддзеле, я быў міжвольным сведкам маштабаў разгорнутай аперацыі, радыёпераклічкі расстаўленых пастоў ды многага іншага. Уразіла манера службовых перагавораў, прынятая ў аператыўна-дзяжурнай службе дубровенскай міліцыі. Нават стрымліваючыся пры мне, нене, ды ў перагаворах па радыё і тэлефонах перыядычна, як аўтаматныя чэргі, праляталі адборныя мацюкі. Тыя самыя, за каторыя цяпер наладзіліся даваць суткі ды штрафы ў масавым парадку ўдзельнікам акцый пратэсту ды й проста вядомым і не надта вядомым грамадзянам Беларусі.

Калі народ пачаў збірацца на беразе Дняпра, некалькі кіламетраў вышэй ад месца пошуку снарадаў, то там імгненна з'явілася міліцыя і пачала разганяць, а потым і забіраць людзей. «У нас тут стратегический объект!» — тлумачылі яны прычыну. «Стратегическим объектом» былі трава, хмызняк, бераг Дняпра і поле. Вокаімгненна тут з'явіліся сапёры, і — во дзіва! — сапраўды неўзабаве знайшлі непадалёк на полі артснарад часоў вайны. Што снарад знайшлі, канешне, добра, але пасля гэтага стала абсалютна ясна, што ў сілавікоў стаяла іншая задача, чым перакрыць доступ на выбуханебяспечную тэрыторыю. Гэта тым больш відавочна, што праз метраў сто ад нібыта знойдзеных у Дняпры «снарадаў» месціцца масіў лецішчаў, але ніхто з іх гаспадароў не толькі не быў эвакуяваны, але нават не быў папярэджаны. За два дні (8 і 9 верасня) некалькі сотняў чалавек былі ў розных месцах затрыманы і дастаўлены ў розныя аддзелы міліцыі «для высвятлення асобы», а трое з іх асуджаны на тэрмін ад 5 да 7 сутак арышту (хуліганства). Яшчэ некалькі сотняў чалавек сабралася ў некалькіх месцах ля рэчкі Крапіўна і на беразе Дняпра, і фестываль прайшоў. Хаця і не так, як звычайна.

Уранні 9 верасня зноў пачалі падыходзіць міліцыянты. Прычына: «У нас есть информация, что вы — террористы, поэтому всем приготовить документы для проверки». Між тым забываліся артыкулы Канстытуцыі, якія гарантуюць грамадзянам краіны свабоду перасоўвання па яе тэрыторыі (арт. 30), свабоду і недатыкальнасць на яе тэрыторыі (арт. 25). Ніякіх законаў я не парушаў, як і многія іншыя, хто быў на берагах Крапіўны. Між тым правёў без дай прычыны, без прад'яўлення абвінавачвання і складання пратакола адміністрацыйнага правапарушэння ў Дубровенскім РАУС шэсць з лішнім гадзін замест трох, як гэта прапісана ў законе. І быў адпушчаны а палове сёмай вечара. І, паводле афіцыйнага меркавання начальніка аператыўна-дзяжурнай службы Віцебскага УУС, які праводзіў па маёй скарзе афіцыйную праверку, усё было законна...

Улада, якая свядома і мэтанакіравана займаецца сістэматычным парушэннем ёй жа створаных і зацверджаных законаў, якая баіцца мінулага сваёй краіны, не мае будучыні. А вышэйзгаданы маразм можа знікнуць гэтак жа хутка і незваротна, як і ягоны прататып — чырвоны маразм пад назвай СССР.

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 12 (112) | 18 снежня 2015 | № 48 (465) Новы час

Чупрына



Анатоль ІВАШЧАНКА

Франак засынаў з цвёрдым намерам напісаць-такі гэты аповед.

Фабула й пэўныя дэталі былі прадуманыя. Ён ведаў, што ў часе напісання непазбежна ўзнікнуць новыя дэталі і сюжэт можа змяніцца кардынальна. Шмат што вызначаў рытм занатоўвання. Хацелася, каб аповед атрымаўся лаканічны й чытэльны, а Франак ведаў за сабой грэх у пэўным творчым шматслоўі (каб не сказаць занудонстве).

Часам кампазіцыя выбудоўвалася ў галаве вельмі ўдалая, а як пачаць — Франак не ведаў. Некалькі аповедаў так і засталіся ў зародкавых накідах праз тое, што немажліва было прадзерціся праз уласныя рэфлексіі. Гэта яму. А што тады казаць пра чытача?!.

Франак скончыў журфак. Два гады адпрацаваў па размеркаванні ў раёнцы і, зразумеўшы, што жыць у рэжыме перманентнага цэйт-ноту і дэд-лайну не ягоны метад, пайшоў у аспірантуру, скончыўшы якую, вярнуўся на журфак у якасці выкладніка. Што ён выкладаў — амаль не істотна для нашага аповеду, але пісьменніцкі сверб — хворасць, як вядома, невылечная — часам даваў пра сябе ведаць.

Гэтым разам Франак выдатна ўяўляў, з чаго пачаць, і нават накідаў невялікі планчык перад сном. Яго галоўны герой (імя пакуль не было, але дзеля пачатку хопіць і нейкай умоўнай літары), дык вось пачынаецца аповед з таго, што Галоўны Герой згадвае пра адзін з сваіх першых моцных успамінаў у жыцці...

Франак вырашыў, што аповед мусіць весціся ад трэцяе асобы. Можна пачаць неяк так: «Адным з першых моцных успамінаў у жыцці Г. Г. была сцэна абразання пазногцяў...» Пазногці абразалі яго малодшай двухгадовай сястрычцы-пагодцы. Ну і вось. Галоўны Герой ляжыць у ложку, у іх сумесны з сястрой пакой крадком заходзяць бацькі з нажніцамі: у бацькі — вялікія, для валасоў, у маці — манікюрныя... Удала падкараціўшы пазногці, абадзёраныя поспехам, бацькі вырашаюць паменшыць і даўжэзную грыўку малой. Галоўнаму Герою тым часам надакучае моўчкі ляжаць і назіраць. Яму хочацца, каб на яго звярнулі ўвагу, і ён пачынае штосьці мармытаць, нібыта ў сне. У гэты час бацька прыставіў быў вялікія нажніцы да пухнатых валосікаў малой. Тая расплюшчыла вочы, пабачыла бацьку з нажніцамі й пачала дзіка раўці: «Ваёсікі-ваёсікі, ня т'эба ваёсікі!..»

Прачнуўся Франак, поўны імпэту працягнуць. Агульны сюжэт аповеду ці, праўдзівей, яго кульмінацыйная частка, была ўзятая, як кажуць, з жыцця. Былая Францішкава дзеўчына распавяла неяк пра хлопца — як кажуць, знаёмага знаёмых — наступную гісторыю. Хлопец моцна захапляўся музыкай. Лабаў у школьнай ці то гранж, ці то панк-бандзе на басусе. Выгадаваў сабе даўжэзную грыўку да носу плюс уся адпаведная атрыбутыка (касуха, бандана, фенькі й да т.п.). Ягоны бацька быў катэгарычна супраць сынавых захапленняў. Да ўсяго, ён выкладаў у гімназіі, якую той заканчваў. На развітальным званку мусіў граць гурт хлопца. Бацька сказаў сыну, каб той і не думаў нават выходзіць на сцэну ў сваёй падранай касусе ды іншым лайне і абавязкова пастрыгся. Хлопец жа не проста не паслухаўся, але яшчэ й пафарбаваў чупрыну ў ружовы колер. Бацька, пабачыўшы, што яго загад не проста не выкананы, але яшчэ й зясцябаны, дэманстратыўна сышоў з канцэрта.

Наступнага ранку, перад першым выпускным іспытам, хлопец прачнуўся, пайшоў у лазенку й больш ніколі не выйшаў адтуль. Уначы бацька састрыг ягоную ружовую чупрыну. Пабачыўшы сябе ў люстэрку, сын павесіўся на бялізнавай аборцы...

Франак не зусім уяўляў, як трэба раскручваць псіхалогію паводзінаў персанажаў задуманага твора. Акрамя бацькі з сынам, неабходна было ўвесці й іншых сямейнікаў, а таксама школьных сяброў, магчыма, настаўнікаў. Такім чынам, пра тое, як будзе пачынацца і чым заканчвацца аповед, Франак ведаў. Але з сярэдзінай-кульмінацыяй, вытлумачэннем псіхалогіі ўчынку галоўнага героя было значна цяжэй. З уласнага досведу ён нічога ўзяць не мог: стасункі з бацькам у яго былі добрыя. Звыш за тое, сяброўскія.

У Франака быў сябра Зміцер, які пад піва часам скардзіўся на свайго «старога». Маўляў, той усю дарогу падаўляе яго асобу. Зміцер казаў, што ў іх дома заўжды лунаў дух таталітарызму (тата-літарызму, як ён з сумам жартаваў). З школьных гадоў ён чакаў бацькавага прыходу з працы з унутраным жахам і трымценнем. Прыходзячы, той першым чынам пачынаў праверыць урокі, дзённік, пытаўся ці памыты посуд і выкананы даручэнні. Зміцер і цяпер, у свае 24, не мог нічога з сабой зрабіць, калі да яго ў новую кватэру на гасці прыходзілі бацькі...

У Змітра была цэлая тэорыя, якой ён вытлумачваў свае пакуты (Франак не ведаў, ці ён сам да таго дадумаўся, ці вычытаў дзесьці). Сутнасць той тэорыі такая. У малалецтве бацька быў для Змітра галоўным аўтарытэтам і героем. Усё, што казаў бацька, было Законам: па першым патрабаванні трэба было кідаць усе свае справы й выконваць бацькава заданне. Далей, трохі пасталеўшы, Зміцер заўважыў, што бацька далёка не ідэальны. Усе праявы чалавецкасці — нямытыя ногі, раскіданыя па кватэры шкарпэткі, праседжванне перад тэлескрыняй, чытанне шырпатрэбу, клішавана-банальныя погляды на жыццё, што падносіліся ў выглядзе жыццёвай мудрасці ды шмат іншае драбязы — пачыналі набываць гіпертрафаваную форму. Зміцер заўважаў, што ў тым, за што бацька папракаў яго (ад навядзення парадку да трымання слова), часцяком сам ён не ёсць эталонам. Па Змітровым гамбургскім рахунку ўсё тое было страшнай правінаю і грахом...

Бацька Змітра загадваў кафедрай на мехмаце і з дзяцінства рыхтаваў сына да паступлення ў тэхнічную ВНУ. З бацькоўскімі падвязкамі тое не склала б вялікіх цяжкасцяў. Але Зміцер, набраўшыся смеласці, неяк паведаміў, што матэматыка — гэта не яго, і ён хоча паступаць на гуманітарную спецыяльнасць. Бацька, на здзіў, па-філасофску паставіўся да гэтага паведамлення. Атрымаўшы больш волі, Зміцер стараўся як мага пазней вяртацца дахаты. Паступова ён знайшоў, куды збегчы — туды, дзе бацька не меў над ім улады й кантролю. Тое былі ўцёкі ў краіну слоў. Слоў з дзівоснай мовы — мовы жывапісу...

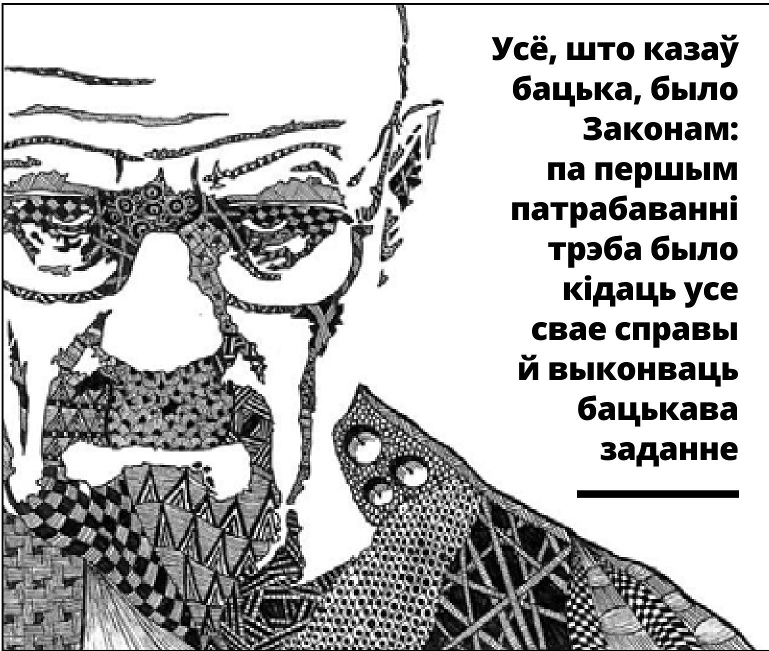
Акрамя ўсяго (найвастрэй — у падлеткавым узросце), Змітра абцяжарвала тое, што ён скрозь быў усім абавязаны бацьку. Бацька «набыў» (так ён сам часам казаў) сыну пасведчанне кіроўцы. Бацька ўладкаваў яго на ваенную кафедру, дзе быў жудасны конкурс, пасля бацька набыў ім з жонкай кватэру, даў грошай на машыну і наагул увесь час падкідваў лавандосу (Зміцер пра тое ніколі не прасіў, але адмова, найхутчэй, была б успрынятая як смяротная абраза).

Па ўсім выглядала, што без бацькі Зміцер — нуль. Атрымлівалася, што самастойна ён нічога ў жыцці не дасягнуў. Адзіным, што Зміцер да пэўнага часу мог запісваць на свой рахунак, было паступленне на бясплатнае месца журфаку. Але аднойчы за чаркай (праз шмат гадоў пасля заканчэння ВНУ) бацька абмовіўся пра нейкага знаёмага чыноўніка, які дапамог «паступіць сына».

Франаку сябравы прэтэнзіі падаваліся смяхотнымі. Ён спрабаваў супакойваць яго, кажучы, што бывае значна горш — і п'юць, і б'юць, а тут чалавек стараецца дзеля яго, усё нясе ў сям'ю. Тут дзякаваць трэба. На тое Зміцер адказваў, што лепш бы бацька быў алкаголікам, але разумеў яго й ставіўся да яго як да роўнага...

Франак ведаў Змітра з першага курсу. З таго часу сябра моцна паспакайнеў у адносінах да бацькі, юначы пратэст паступова сышоў. Зміцер стаў амаль культавым мастаком-графітыстам, як дызайнер інтэр'еру аздобіў не адзін сталічны клуб. Зміцер пісаў някепскія вершы. З галавой кінуўся ў жыццё палітычнае, бывала, выступаў на забароненых мітынгах (ранней Зміцер казаў: «Цяжка жыць у краіне з двума дыктатарамі», параўноўваючы свайго бацьку і «Бацьку» ўсеагульнага). Аднойчы падчас зусім інтымнага распіцця на двух Зміцер прызнаўся, што ў глыбіні душы для яго заўжды вельмі важным было татава меркаванне пра яго творчасць, якая, ён разумеў гэта, узнікла як супраціў бацькоўскаму выхаванню. Што праўда, бацька Змітра не быў вялікім аматарам ні жывапісу, ні мастацкага слова. Хай сабе й сынавага...

І яшчэ Зміцер казаў, што ўдзячны бацьку ў тым, што ён цяпер дакладна ведае, як не будзе выхоўваць свайго сына.



> **Усё, што казаў бацька, было Законам: па першым патрабаванні трэба было кідаць усе свае справы й выконваць бацькава заданне**

Франак вырашыў узяць гісторыю ўзаемаадносінаў Змітра й яго бацькі ў якасьці мадэлі для свайго аповеду. Натуральна, крыху ўзмацніць канфлікт, дадаць ступені супраціву, але магістральны момант — Змітрову «тэорыю» пакінуць. Паснедаўшы, Франак вырашыў, што для таго, каб аповед пачаў абрастаць «мясам», трэба ўвайсці ў моўную стыхію сучасных музыкаў. З мэтай паднабрацца адпаведнае лексікі ён завітаў на форум гітарыстаў. Трохі пачытаўшы пра сутарагі вялікага пальца, ігру сляпам, прымочкі, комбікі ды іншы «дэвайс», ён зразумеў, што наўрад ці знойдзе тут шмат карыснага. З форуму Франак (плаўна й незаўважна) пераскочыў на фрэндстужку, даведаўся, каго й дзе днямі затрымалі, хто й кім быў пакрыўджаны (начальнікамі, бацькамі, каханымі...), пачытаў канцэптуальныя думкі пра светабудову, падзяліўся сваімі й ледзь паспеў на заняткі. Былі чатыры пары. Ён у пятнаццаць раз прамовіў адзін і той жа тэкст, задаў студэнтам адныя й тыя ж пытанні ды атрымаў чаканыя шаблонныя адказы...

Увесь час яго не адпускала задума аповеду. Ён пачаў ужо сумнявацца ў слушнасці абранае кампазіцыі. Што дадуць гэтыя экскурсы ў глыбокае дзяцінства? Банальшчына. Падобныя фрэйдыскія хады ўсім набілі аскоміну. Можа, варта закруціць сюжэт? Няхай чытач адразу будзе ведаць пра суіцыд. Няхай малады следчы будзе раскручваць усю справу, і ў выніку высветліцца, што Галоўны Герой наклаў на сябе рукі не праз бацьку, а праз... скажам, здраду каханай. З абразання валасоў герой толькі горка пасмяецца й вырашыў «падставіць» бацьку (хай цяпер пакутуе ўсё жыццё, абдумваючы выхаваўчыя хібіны).

Пасля па́раў Франаку раптоўна-нечакана патэлефанаваў Зміцер, з якім яны ўжо сто гадоў не чуліся. Франак успрыняў гэта як несумненны знак і прыклаў усе намаганні, каб выцягнуць сябра на піва.

Была сярэдзіна кастрычніка, і зіма толькі вастрыла сваю касу. Яны сядзелі ў скверы з напаўапалым лісцем. Уздоўж дарожкі ля дрэваў стаялі вялікія чорныя пакеты з расчлянёным трупам восені. Раптам Франак сказаў: «Ведаеш, а вы з бацькам дужа падобныя». «Чым гэта?» — пацікавіўся Зміцер. «Ды ўсім. Антрапалагічна. Звычкамі, рухамі. Хістаецеся аднолькава, калі сядзіце — бы ківачы... І галасы ў вас аднолькавыя — па тэлефоне не адрозніць. Ты не думаў, што ненавідзіш бацьку праз тое, што падсвядома не любіш сябе?» «Ну, ведаеш...» «Пачакай злавацца. Можна перафармуляваць: ты ненавідзіш у сабе бацькавы заганы! Тут жа ўсё ўзаемазавязана. Так, вонкава вы цалкам розныя. Ты — інтэлектуал, ён — па тыпу прол. З дзяцінства ён смактаў з цябе сокі, прымушаў да паслухмянасці, усё так. Праз гэта ты пачаў наўмысна рухацца ў супрацьлеглы бок. Ты жыў у пастаяннай напрузе, спробе давесці сваю вартасць (ці не яму перадусім?). Ды ў цябе ж праз твор эдыпаў комплекс. Праз гэты супраціў ты згубіў сябе, згубіў сваю мэту. Па сутнасці вы — аднолькавыя. Розны толькі вектар!» — Франак разумеў, што хапіў лішку, але не мог спыніцца. Зміцер пакрыўдзіўся, пачаў аспрэчваць, пасля пагаджацца, пасля Франак пачаў выбачацца, яны ўзялі яшчэ па пляшцы...

«Ведаеш, я яго не ненавіджу. Цяпер — не. Відаць, я яго нават люблю. Я ўдзячны, што ён дапамог мне знайсці сябе. Зараз ты пачнеш мне расказваць пра Стакгольмскі сіндром? Я гляджу, як ён старэе, і ў мяне сціскаецца сэрца. Я ведаю, што калі яго не стане, мне будзе цяжка жыць з асадкам сваёй ранейшай нянавісці. Я даўно ўсё дараваў. Зрэшты, я яшчэ ў чатырнаццаць гадоў ведаў, што члены адной сям'і рэдка нараджаюцца пад адным дахам».

Позна ўвечары Францішак пераглядаў свае накіды. Ну добра, апіша ён стасункі Змітра з бацькам. Але як супаставіць іх з тым клятым чупрынавым суіцыдам? Да ўсяго, сам Зміцер, які прачытае й пазнае ў аповедзе сябе й сваю тэорыю — ці будзе яму даспадобы такі плагіят? Ды і наагул. Што і каму ён хоча давесці сваім аповедам? Калі па шчырасці, навошта ён піша? Ды й хто ён, зрэшты, такі, каб раскручваць матывы самагубцы? А вынаходзіць новага Эраста Пятровіча ні часу, ні натхнення не было.

У Змітра ж тыповае горе от ума. Ніхто, вядома, не апраўдвае бацьку-дэспата, але й таго трэба зразумець. Самога ніхто ў дзяцінстве не песціў. Бясстрэсавае выхаванне ў саўку не вызнавалася. Лакцямі праціскаўся праз жыццё. А тут адзіны сын: вось ён быў гліна, аж раптам пачаў выдурвацца. Нешта там сабе накручваць. Кафку чытаць. І ні слова ўдзячнасці. Скуль бацьку ведаць пра ўсе тыя сентыментальныя загоны?..

Франак адклаў асадку. Было зразумела, што гэты аповед ужо не напішацца. Магчыма, — і да лепшага.

Светаяннік і свет



Юрка ГОЛУБ



Гістарычнае

Стаяў Баторы ля стырна.
Драмалі Мелавыя горы.
Тады іх няньчыла сурма.
Стагоддзі спавівалі горад.

На Фары Вітаўта званы
Чакалі сонца ранні подых.
А іх дарадцы — перуны —
З нябёс зыходзілі на подзвіг.

Заплеснявелы скарб манет...
Сярод прыгод згубіўся талер.
За намі сто гадоў міне —
Навошта талер пакаралі.

Непадуладны свет штыкам,
А падуладны ўсё ж алоўку.
Хто гвалту хіжа патакаў —
Заўчасна слабкі на галоўку.

Фарты агортвае палын,
А побач ноч губляе сажу.
Пра тых, хто плішчыў і паліў,
Забіты камень не раскажа.

Шаша

Дзе лес, рассечаны агнямі,
Шашы дазволіў паварот,
Гула машына. Гром згугнявіў.
І час пайшоў наадварот.

...было мястэчка... праязджалі...
...стаяў на ўзгорку белы храм...
...там хрысцяць дзетак... нараджалі...
...калісь цябе хрысцілі там...

Над дном празрыстае купелі
Табе шапталі бор і ўзор.
А гук мясцовае капэлы
Пяшчотна плыў у лона зор.

...было мястэчка... праязджалі...
...стаяла школа... ціша... гам...
Тут скрыжаваліся скрыжалі...
Твой голас сціх таксама там...

Ды не! Зайздроснага юнацтва
Памкнуўся зноўку наўздагон,
І з ім не звыкліся спазняцца
Вада, нябёсы і агонь.

...было мястэчка... праязджалі...
...рака... забыта... млын... карчма...
...і мне пад сэрца жалю джала...
... і памяць падае старчма...

...Застаўся лес па-за агнямі.
Шашу спраміў уласны чын.
А стрэлкі, што назад ганялі,
Цяпяр брыдуць у далячынь.

На Ганненскім свяце ў Зэльве

Сюды — на зэльвенскі кірмаш —
З-за свету прыгналі коней.
З-за храпы не хапаў мандраж:
Вунь коні з водсветам кароны.

Тады ж у — яблыках — каня
Былі падстава і пастава
Капытам — шась! — па камянях,
Гары ты гарам цемра стайні!

Тады ж у — гнедага — арла
Ляцелі з воч шалёна іскры.
Наводдаль піва не «з гарла»
Цадзілі, каб імпэт не высах.

Тады ж — бялюткі — жарабок,
Цураўся скусу і прымусу.
Ды цукру белага драбок
Ад пані храпнуў напрыкуску.

Купцоў галёкала гайня.
Каня на грош не прамяняеш.
І грыву ўласнага каня
Вунь лашчыць Зэльва прамянямі.

У чорнай масці — жарабок
Сябе не лічыць за ляніўца.
І тое ведаю — дальбог! —
Гатовы з ім — як вершнік — зліцца.

Ліхтар

У ліхтара свая пара́:
Ён цемру паласуе.
Яму, як сторажу двара,
Такі расклад пасуе.

У ліхтара сваё чытво —
Заседзяцца за поўнач.
Як не чытво, тады шытво:
Расклад таксама поўны.

У ліхтара свае правы:
Сляпіць зладзеям зрэнкі.
Скакаць праз хлісткія равы,
Ісці на шпа́цыр зрэдку.

У ліхтара свая бяда:
Асочыць снайпер-сволач!
І след крывавы, дзе будан,
Ляжыць, як чорны волак.

У ліхтара, як званара,
Наўсцяж свае пражэкты.
Не любім месц, дзе ноч-нара,
Шануем, дзе пражэктар.

Салавей

Трапны час. Не да смешак.
Пішуць ноч ліхтары.
Новай сцежцы дамешак
Да дарогаў старых.

Шыхавала на полі.
Шанцавала ў баі.
І біклагу напоўніць
Шанцы ўсюды былі.

Даць натхненню задатак
Сам наперад паспеў.
За бар'еры ад датаў
Выпіхаў хваласпеў.

І капа́, і капліца.
Ярына і струна.
Здолеў сам наталіцца:
І шаптаў, і кранаў.

Сталі поруч, як свечкі,
Светаяннік і свет.
Неабвержныя сведкі
Пералётаў і лет.

Жытка топіцца ў нотах,
І ратунку — ані...
Салавейка пяшчоты.
Салавей-ананім.

Мястэчка. Ранак. Сакавік

Бляшаных дахаў пэндзаль не кранаў,
І яны світаюць паступова.
І сады на цьмяных каранях
Мкнуцца лісця наталіць па новай.

За штыкетнікам чатырохногі звер
Гучна наваколле бударажыць.
Раніцой адчулі пэўны сверб
Шпак цвярозы і з пахмелля бражнік.

Заіржаў без дайпрычыны конь.
Чмыхнуў трактар.
Свіснула чыгунка.
Толькі снег, асуджаны на скон,
Не азвецца ўжо рыпучым гукам.

Пошта. Крамы. Селішча буслоў.
Асяродкі праведнага руху.
Ды маўчыць дынамік. Срэбра слоў
Знесла ў лютым чэлядзь завірухі.

Думкаю асвечана царква:
Як азначыць лёсы прыхаджанаў.
Точыць камень кропелька з цурка,
Што цячэ з Сусвету.
Пажаданы.

Да пытання аб пытальніку

Пад вечар за шызым акном
Пляскатыя птушкі ляталі.
І гахаў чырвоным кайлом
Па сказах бамбіза-пытальнік.

Чаму?
Для чаго?
І куды
Вы цягнеце баржу-аповесць?
Ляцелі з адхону склады.
І рвалася з воблакам повязь.

Пытальнік гарбаты, як корч,
Цыбытыя песціць законы.
Не дышла яны. Ды апроч,
Да іх падыход рызыкоўны.

Пытальнік стаміўся? Не змог
Узняцца рашуча на рэю?
Унікну той весткі, дальбог,
Калі ўжо й вадзіцу нагрэлі.

Дзівак

Па сухазем'і і балоце
Ішоў ён босы, пілігрым.
Збаны гайдаліся на плоце.
Віліся рэкі акі дым.

Закладнік зябкага начлегу,
Чаляднік з'езджаных Стажар,
Дзе ветры стомлена палеглі,
Вандроўку меў за боскі дар.

Яму дзівіліся ў харчэўні.
Жанкі глядзелі наўздагон.
Ён іскры нёс, як носіць чэрвень
Агням рыбацкім свой агонь.

Аб плечы гахаў град шалёны.
Спакой пастаўлены на кон.
Сплывалі воблакаў шаломы:
Стрыножана зайздросціў конь.

Мяняць не стаў сабе напрамак.
Штукар.
Празорца.
Філантроп.
Жыццю наладзіў сам направу:
Шляхі за пазуху загроб.

Няхітры скарб змясціла тэчка.
Дарог разломы — не дыхні.
Схапіў маланку за вуздэчку —
І хоць бы хны!

На пераломе

Перакрэсляць межы жураvы.
І хвілінай стратнаю падасца:
Іхні шнур, высокі і жывы,
Завісае ў неба на паддашку.

На прыгорблены хрыбет лясоў
Восень багры кінула радзюшку.
Там ласіха чубіцца з ласём.
(Але тое забярэм у дужкі.)

Тайну рэк разгадвае аер.
І пра лета ўзгадвае атава.
На званіцы недасяжных сфер
Гром апошні — ледзь чутно —
картавіць.

...Будзем, дружа, жыць як набяжыць.
Бо няма ж куды цяпер падзецца.
Ашчадкніжку, што прыдбаў-нажыў,
Раздраконіць, мабыць, давядзецца.

Харч і абавязкі — папалам.
І вакно фіранкай загародзім.
Будзе печка весела паліць,
А ваўкі калець на агародзе.

Лёд

На лёд каціласа завея,
І той завею ў легцы нёс.
Чапляцца інею за веі
Дапамагаў цішком мароз.

Дзе рэчка рэчышча скруціла,
Штыкаста падступаў аер.
Яго не знішчылі траціламі —
Нябесны зоркі кавалер.

Лыжня на беразе запала.
Раней тут звер пакінуў след.
Зара з агністага запалу
У багру акунала свет.

Стаяў у наледзі альхоўнік,
Прамы, як слёзка — не крывы.
(Вось так стаіць ля брам ахова.)
...Патрасным здаўся краявід.

Чорны кот
(Старонкі рамана)



Валерый КАЗАКОЎ

— Ягор Кузьміч, а ці была наогул гэтая «Чорная котка»? Я вунь у нашых падручніках шукаў, у бібліятэках і ў адкрытых, і ў сакрэтнай шукаў, увесь айчынны інтэрнэт і літаратуру перашуфляваў — усюды нічога няма. Нешта каламутнае толькі «з-за бугра» праскоквае — і ўсё. Можа, гэта звычайная выдумка, што прыляцела да нас з Захаду?

— Якія вы маладыя ўсе скорыя, — стары з цяжкасцю падняўся са свайго фатэля, нейкі час пастаяў, упёршыся рукамі ў паясніцу, нібы даючы магчымасць бітаму-перабітаму хрыбетніку выпраміцца, шчыльней зацягнуў на поясе тоўстую, уже амаль выцертую пуховую хустку і, ледзь адрываючы ногі ад падлогі, рушыў да велізарнай — ва ўсю сцяну — кніжнай паліцы. Наогул, трэба сказаць, што жытло гэтага чалавека, які ўжо дажываў свой век, у асноўным складалася з кніг і сотняў, а можа і тысячаў разнастайных тэчак. Стэлажы былі ўсюды, нават у прыбіральні, па абодва бакі ад дзвярэй віселі паліцы з нейкімі часопісамі і кнігамі.

Рухаўся стары амаль бязгучна, ён не цягнуў ногі і не шаргацеў па сцёртым паркеце такімі ж, як і сам, старымі растаптанымі тапкамі. Ён плаўна адрываў ступні на нейкія міліметры ад падлогі, сунуў іх наперад і асцярожна апускаў; атрымлівалася складна і нават пластычна.

— Кот, Слаўка, кот тады вадзіўся ў нашых лясах, а не котка. Наогул, дурная гэта была гісторыя і здарылася яна ў самы дурны час. Наогул жа… — стары спыніўся і, апусціўшы акуляры амаль на самы кончык носа ды гледзячы на свайго маладога суразмоўцу, дадаў з хітрынкай у голасе: — На нашым з табой фронце толькі дурны час і ёсць, іншага там і не бывае. — Ягор Кузьміч спыніўся перад стэлажом, паправіў акуляры, прыгледзеўся да кніжных шэрагаў і адразу ж дастаў худую тэчку з зеленяватага кардона, заціснутую паміж таўшчэзных кніг. — Кот, кот, а чаму кот — ніхто толкам тады і не ведаў. Помню, начальства вельмі неўзлюбіла гэту жывёліну, і варта было нам, маладняку, штосьці сказаць пра кашэчае жыццё — усё, разнос быў гарантаваны, — стары ціхенька засмяяўся.

— Вы чаго смеяцеся? Пра разнос ці пра катоў нешта ўспомнілі?

— А-а, пра тое і пра другое. Мы тады з лясоў вярталіся, стомленыя, брудныя, зарослыя, але амаль заўсёды шчаслівыя, калі ўсім жывымі даводзілася выбрацца. Жыць тады, Слава, хацелася, аж дыханне перахоплівала. Вайна ж скончылася. Мір, радуйся, жыві! Многія хоць і маладыя, а паваявалі ўжо. А тут на табе: і мір, і вайна, усё табе разам. Ад горада ад'ехаў нейкіх кіламетраў з дваццаць — і вунь яна, смерць, ужо з-за куста ці з лагчынкі за табой сочыць. Дурны, кажу, тады быў час.

Дык вось, з гэтых сваіх паездак пачалі мы ва ўпраўленне ўціхую прывозіць кацянят, і стараліся, каб кацяняты тыя былі чорненькімі. Прывязем, пакормім, жывёліна куды-небудзь зашыецца і спіць. Мы па дамах. Ды якое там па дамах! Амаль усе ў інтэрнаце жылі. А раніцай толькі і чуваць: чорны кот, чорны кот! Дзе, хто, адкуль?! Усе кідаліся лавіць і выкідваць бяскрыўдную істоту. Дзень пачынаўся весела. Нам бы хто з начальства хоць бы намякнуў што пра ката гэтага чорнага… Сам Цанава забараніў не тое што згадваць, але і думаць нават аб тым.

І вось пасля адной з аперацый бралі мы пад Маладзечнам паліцая-адзіночку, усё прайшло спакойна, нават без стралянiны. Колька Смоліч на тым закінутым хутары ўзяў з сабой здаравеннага кашака, чорнага, як вугаль, толькі кончыкі пярэдніх лапак дымчатыя, прыгожыя. Дадому ўзяў. І трэба ж было яму, адразу пасля прыезду ў Мінск, на ганку ўпраўлення амаль нос у нос сутыкнуцца са самім наркамам. Кот на руках мурлыкае… Колька выцягнуўся, як і належыць, руку да брыля — а кот да лакаваных ботаў Самога і скаціўся!

— Што гэта? — пытаецца Цанава.

— Кот, таварыш наркам! — адказвае яму Колька і спрабуе ката нагой адагнаць.

— Які яшчэ кот?

А гэты дурань вазьмі ды ляпні:

— Чорны!

Што тут пачалося! Думалі, і Кольку, і нам усім, хто стаяў побач, канец прыйшоў. Тады расправа хуткай была. Ці жарт: самому Цанаву дагадзілі, а ён не проста генерал, а асабісты стаўленік Берыі, ягоны зямляк!.. Добра, давай глядзець, што тут у нас…

— Ягор Кузьміч, ну нельга ж так! Справа з катом чым закончылася?

— Добра закончылася. Цанава гарланіць, а кот давай аб ягоны бот церціся, разумны кот трапіўся. Наркам сумеўся. «Што гэта з ім?», — пытаецца. Колька выразна яму і дакладвае: «Дык гэта ён чуе, хто ў доме гаспадар!» Цанава зарагатаў, і ўсе за ім. Так і абышлося. Кольку, праўда, праз тыдзень перавялі ў Гродна, з вачэй далей, там ён у Налібоках і загінуў. Ды досыць аб тым, на вось, глядзі, — працягнуў Ягор Кузьміч хлопцу тэчку, — а я пакуль пайду тваёй гарбаткі завару. Песціш старога, у самога, мусіць, грошай як той кот наплакаў?

Тэчка была старой, нейкага бялёса-зялёнага колеру, з чырвонымі, моцна завязанымі матузкамі. Чарнільныя надпісы на разлінаваным па сярэдзіне шэрым квадраце ад часу выцвілі і амаль ужо не чыталіся. Патрэбна было больш святла.

— Ты там давай не саромся, сядай да бакавога століка ды лямпу запалі! — крыкнуў з кухні стары.

— Вось дык дзед! — з захапленнем падумаў Вячаслаў, уладкоўваючыся за невялікім столікам, прысунутым ушчыльную да падваконніка. Запаліў святло. Калісьці акуратна выведзеныя асадкай літары ператварыліся ў мудрагелістыя, злізаныя часам іерогліфы. У правым верхнім куце тлустым сінім алоўкам красаваліся задвукосенныя літары «ЧК». Сэрца забілася часцей: «Няўжо? Быць гэтага не можа! Аддаць амаль год на пошукі хоць нейкіх звестак на гэтую пастаянна знікомую тэму — і вось на табе: «ЧК»! Літаркі гэтыя відавочна пазначалі не першапачатковую абрэвіятуру яго грознага ведамства. Дакументы, затоеныя ў гэтай някідкай тэчцы, хутчэй за ўсё мелі дачыненне да жаданага «Чорнага ката». Цяпер вось развяжу матузкі і…

Першым у тэчцы ляжаў пажоўклы аркуш з выпіскай з рашэння закрытага пасяджэння бюро ЦК КП(б)Б ад 13 снежня 1945 года, усяго паўстаронкі тэсту, які складаецца з двух пунктаў. У першым канстатавалася, што пераважная большасць насельніцтва БССР, у тым ліку і заходніх яе абласцей, з радасцю ўспрынялі сваё вызваленне ад фашысцкай акупацыі і актыўна ўключыліся ў працу па аднаўленні разбуранай вайной народнай гаспадаркі. Аднак у рэспубліцы яшчэ засталася значная колькасць былых паліцаяў, членаў іншых прафашысцкіх арганізацый ды іх памагатых. Партыйныя, савецкія органы і работнікі абавязаны аказваць актыўную дапамогу органам НКУС у іх выяўленні і ліквідацыі.

Другі пункт даслоўна абвяшчаў: «Асобныя кіруючыя таварышы, у асноўным раённага і мясцовага ўзроўняў, часам, дапускаюць выпадкі панікёрства, перабольшваюць небяспеку, якую наносяць грамадству гітлераўскія недабіткі, і спрабуюць прадставіць адзінкавыя выпадкі праяў бандытызму як арганізаваны супраціў савецкай уладзе, якое абапіраецца на разгалінаванае нацыяналістычнае падполле. Гэта недапушчальна».

Ніжэй алоўкам было нешта напісана, а пад запісам ледзь віднеліся тры калонкі лічбаў і нейкіх пазнакаў.

— Вось табе, Слава, лупа і гарбата, — амаль над самым вухам нягучна вымавіў Ягор Кузьміч.

— Таварыш палкоўнік, гэтак жа і заікай можна зрабіць, — уздрыгнуў ад нечаканасці малады чалавек. — Цікавы дакумент, — ставячы на стол кубак з гарбатай, кіўнуў ён галавой на раскрытую тэчку.

— Маёр я, Слава, проста маёр. Ведаю, што ты мне хочаш запярэчыць. Сапраўды, быў падпалкоўнікам, але разжалаваны з цалкам рэвалюцыйнай фармулёўкай: «За страту палітычнай пільнасці і бытавую распушчанасць». Доўга з такім кляймом, ды яшчэ і пераводам з членаў партыі ў кандыдаты, я на апаратыўнай працы не затрымаўся і быў, з улікам былых заслуг, адпраўлены камандаваць ведамасным архівам. Вось такія справы… Так што маёрам і звольніўся. Гэта ўжо потым у запасе нейкі разумнік дадумаўся — і мне яшчэ раз, курам на смех, прысвоілі падпалкоўніка, да даты або да нейкага свята — ужо і не памятаю. Так што майго цяперашняга падпалкоўніка можна спакойна прыраўняць да палкоўніцкіх пагонаў Жыраноўскага… А вось у лес цябе з сабой я б не ўзяў, — рэзка змяніў тэму стары чэкіст.

— Гэта чаму ж? Я спартовец, выдатнік па ваенізаваным кросе і арыентаванні. Тэсты на выжыванне не горш за іншых здаў у свой час.

— Глухі ты, вушэй на патыліцы няма. Я вунь з кухні ішоў, лыжка ў кубку бразгала, рукі ж ужо трасуцца. Яшчэ вунь паперку скінуў, калі лупу на сваім стале браў.

— Вы гэта сур'ёзна? Я ж вось на… — хлопец пакрыўджана ткнуў пальцам у тэчку.

— Чытаў, напэўна? Ды так уважліва, што і слых прытупіўся? — здзекліва спытаў стары. — А вось амаль дзевяностагадовы дзед падышоў да цябе, а ты і не пачуў, вунь здрыгануўся, калі пачаў размаўляць. Будзь гэта ў лесе ці яшчэ пры якіх абставінах — і ўсё, праз тры дні ўжо б і жалобныя залпы над тваёй магілкай прагучалі. Ты давай толькі не крыўдуй і ў зануды мяне не прыпісвай. Калі ступіў на сцежку контрвыведніка, то абавязаны заўсёды і да ўсяго быць гатовым. Добра, — стары прымірэнча паляпаў хлопца па плячы, — чаго ты там ужо нагледзеўся, як ты кажаш, цікаўнага?

— Толкам яшчэ нічога і не прачытаў, — пакрыўджаным голасам адазваўся малады чалавек, — толькі першы аркуш прабег, падумаў, што трэба было б нейк гэта павялічыць, як вы падкраліся і вось прынеслі, — ён падняў руку з лупай.

— Ды хопіць дзьмуцца, не паненка! І не падкрадваўся я, гарбату во прынёс табе. Так што крыўдзіць мяне не трэба. Падкраўся, падкраўся! Вось падсохне, у лес як-небудзь з'ездзім, я табе там пакажу сапраўднае падкрадванне. Што там на першым аркушы? Я ўжо і падзабыў.

— Рашэнне ЦК белкампартыі аб поўнай адсутнасці ў рэспубліцы арганізаванага супраціву савецкай уладзе ў сувязі з мудрым курсам КПСС.

— Вось так, Слава, а ты кажаш — бібліятэкі. У бібліятэках у нас у краіне заўсёды захоўвалі толькі тое, што было дазволена, а астатняе ці палілі, ці ў «спецхран».

— Але час жа які цяпер! Якія забароны? Усё, што было ў тых спецхранах, сёння ў кнігарнях на паліцах і ў сусветнай павуціне.

— Час — ён, Слава, вядома, іншы, але парадкі засталіся тыя ж, асабліва што тычыцца падобных пытанняў, і асабліва ў нашай магутнай дзяржаве. Ты гэта на будучае запамінай. Была ды і ёсць такая старая чэкісцкая мудрасць: чым менш народ ведае, тым мацней начальства спіць. Давай, гартай далей.

— Не, тут нешта алоўкам напісана, зараз прачытаю, — хлопец падсунуў аркуш бліжэй да лямпы, паднёс лупу, — нейкія скарачэнні і лічбы. Тры слупкі. Першы: А.іС.Р; другі — Н.Я.іВ; трэці — Вр.Об. Вось яшчэ — над імі 44-45. Нічога не зразумела. Злева ад першага слупка ўніз ідуць літары: У., АіВ.П., Р., яшчэ нейкія дзве ці тры, цалкам сцертыя…

— Старая гэта бухгалтэрыя. Першы слупок — актывісты і саўработнікі, другі — нашы, ястрабкі і ваякі, трэці — агульная колькасць ворагаў. Літары ўніз: забітыя, арыштаваныя і ўзятыя ў палон, параненыя, а далей там толькі для ворагаў — знішчана бандфармаванняў, разгромлена баз, схронаў, лагераў. Ну, калі лічбы чытаюцца, лічы, а я пакуль па сваю гарбату схаджу.

Вячаслаў дастаў з кішэні нататнік, ручку і было ўзяўся за няхітрую арыфметыку, але пачуў бразгаценне посуду на кухні і напружыў слых, робячы таропкія запісы.

— І якія тут у нас поспехі?

— Так… — паварочваючыся да старога чэкіста, не без гонару вымавіў юнак. — Вы на кухні зачынілі бляшанку з гарбатай і, хутчэй за ўсё, паставілі яе на месца, з цукарніцы насыпалі лыжкай цукар, размяшалі яго. Потым, потым… — ён зазірнуў у канспект, — адарвалі нейкую паперу і пайшлі сюды. Пакуль ішлі, лыжка бразнула, калі не памыляюся, пяць разоў. Усё! — з гонарам адрапартаваў ён.

— Малайчына! Нядрэнна, вельмі нядрэнна! Як там з падлікамі?

— Вось з гэтым тугавата. Лічыць і слухаць адначасова не атрымліваецца. Але я ж беларус, я ўпарты, я змагу, натрэніруюся. А палічыць… я гэта імгненна…

— Давай, лічы, а заадно і старэчую памяць праверым. — Прымружыўшы вочы, Ягор Кузьміч пачаў нягучна называць лічбы. — Арыштавана ворагаў: 17870, забіта — 3035, паранена — 5302, разгромлена бандаў — 914. Забіта з нашага боку з усіх катэгорый — 521, паранена — 1911, прапала без вестак — 47. Так, здаецца?

— Вось гэта вы даяце, Ягор Кузьміч! Як гэта ўсё можна памятаць столькі гадоў! Усё, усё, лічу! Усяго атрымалася пацярпелых, — хлопец на імгненне запнуўся і са здзіўленнем падвёў вынік, — амаль 27300, без чатырох чалавек! І гэта толькі, як я зразумеў, за адзін няпоўны год! Нічога сабе!

— Так, сумна. І ўлічы — гэта толькі, як цяпер кажуць, прамых стратаў, а колькі расстралялі па прысудах трыбуналаў і судоў як нацыяналістаў і памагатых, а колькі асуджаных на «сталінскай дваццатцы» так з лагераў і не вярнуліся? А колькі яшчэ проста мірнага насельніцтва загінула, звычайных сельскіх жыхароў, не партыйных, актывістаў, проста хлебаробаў — іх то ўвогуле ніхто не лічыў. Думаю, за першую пасляваенную пяцігодку тысячаў пад сто пяцьдзясят будзе. — Стары змоўк і пацяжэлай хадой вярнуўся да свайго фатэля. <…>

«Дзяржслужачы любога дастатку (ад драбнюткага клер-

ка да самай вярхушкі краіны), які хоць бы раз у квартал не ездзіў у метро ці на іншым грамадскім транспарце, небяспечны для грамадства і павінен быць неадкладна скасаваны з карпарацыі, якая служыць народу». Гэтае пакуль невядомае шырокай публіцы правіла, што распаўсюджваецца і на багацеяў свету гэтага, было выведзена Вячаславам Стахавічам Скаргам, з нядаўняга часу «новаспечаным» оперупаўнаважаным аднаго з аддзелаў упраўлення дзяржбяспекі сталічнай вобласці. І вось, кіруючыся сваім запаветам, Скарга, пры наяўнасці ўласнага аўтатранспарту, ездзіў на службу і са службы выключна ў сталічным метро, як і ўсе нармальныя грамадзяне небагатай і няспешчанай асаблівай раскошай рэспублікі.

Метрапалітэн, як і належыць падзямеллю, заўсёды жыў і жыве сваім мітуслівым і нечаканым жыццём. Масква ў трыццатыя гады, вырыўшы ўслед за Захадам для сваіх грамадзянаў норы перамяшчэння, пачала распаўсюджваць гэтую моду на сталіцы саюзных рэспублік і рэдкія гарады-мільённікі. Не прамінула гэтая прыблуда і Мінска. Сталічны метрапалітэн дастаўся суверэннай Беларусі, як і іншыя цуды імперскай велічы, ад савецкай і ўшчэнт сацыялістычнай БССР — неад'емнай часткі дабітага ельцынскімі амбіцыямі Савецкага Саюза.

Горад з метро — гэта ўжо сапраўдны горад, не роўня абласным правінцыям і паселішчам гігантаў хіміі ці металургіі. Метро, нават на постсавецкай убогасці, і да сёння лічыцца не толькі сродкам перамяшчэння, але і сімвалам статуснасці, што дазваляе жыхарам песціць у сабе асаблівы местачковы гонар. Чалавека краіны саветаў заўсёды прымушалі чым-небудзь ганарыцца: то, скажам, палётам сабачкі ў космас, то рэкордным надоямі малака, то такім выкананнем дзённага плана, што твая паўсядзённая норма пачынала здавацца нізам працоўнага імпэту, то перамогай спартсмена, які дагэтуль нікуды не жыве не толькі ў тваім горадзе, але і ў тваёй Радзіме рэдка бывае. Калі ж на дадзены момант ганарыцца не было чым, прадпісвалася ганарыцца і хваліць навакольную прыгажосць. Калі хто з прыезджых заводзіў дурную песню пра нашыя нікуды не вартыя тавары, пра каўбаску з паніжаным утрыманнем мяска ці яшчэ пра што падобнае, яму адразу ж пачыналі распавядаць пра мясцовыя лясы, азёры і вёсі, развалiны замкаў. Не ганарыцца сваім мы не можам. Таму як без падобнага ганарэння — што ж мы за народ такі? І вось ад агульнасавецкага гонару мы неўзабаве перайшлі да гонару ўсебеларускага. Ганарыўся сваім горадам, яго метро і малады чэкіст.

Вячаслаў рэдка ездзіў на службу ў абавязковым касцюме з гальштукам, у гэтую казённую браню ён апранаўся ўжо ў кабінеце, а так — красоўкі, джынсы, някідкая куртка, модная сёння сумка але планшэт і вязаная шапка складалі яго дарожны гардэроб. Старэйшыя таварышы па аддзелу паджартоўвалі з дзівацтваў маладога лейтэнанта і адразу ж узнагародзілі яго мянушкай «канспіратар». І мянушка Скаргу падабалася.

Уражанні ад пачутага і падгледжанага ў падземцы і тралейбусе, а ездзіць яму даводзілася аж у Малінаўку, Вячаслаў амаль кожны вечар аналізаваў і запісваў у дзённік. «Дзённік для чэкіста — апошняя справа, — не пераставаў паўтараць адзін з іх выкладчыкаў, — асабістыя перажыванні і думкі, даверaныя паперы ў юнацтве, могуць нашкодзіць спакойнай і сытай сталасці і тым больш старасці. Так што спецыялізуйцеся на чытанні чужых прызнанняў і ніколі не пішыце сваіх». Вячаслаў прыняў гэтую параду да ведама, але дзейнічаў па-свойму.

Дзённікі ён пісаў даўно, з восьмага класа, і надзейна хаваў у старым, яшчэ прапрапрадзедавым схове, па-майстэрску абсталяваным у іх старым доме ў Нясвіжы. Дому гэтаму, калі верыць нябожчыку дзеду, было гадоў чатырыста з гакам, пра памер гака дзед нічога не казаў, а вось схованку перад самай смерцю паказаў, пры гэтым узяў слова гонару, што Вячаслаў адкрые гэтыя таямніцы толькі свайму ўнуку, калі таму споўніцца сямнаццаць гадоў.

— Дзед, а калі ўнука не будзе?

— Як гэта не будзе? — наморшчыўшыся, строга спытаў той.

— Калі будуць толькі ўнучкі?

— Тады жыві, чакай праўнукаў, але амялушкам і чужынцам нашу таямніцу не выдавай, — падумаўшы, дзед дадаў: — Сыну не ўздумай казаць, сын бацьку не сябар, ён больш супернік. Гэта пакуль табе зразумець цяжка, пазней, пазней датумкаеш. У самым крайнім выпадку сярэднямў ўнуку свайго брата пакажаш, які табе будзе радней і бліжэй. І наогул, больш за ўсё давярай сваім пачуццям і інтуіцыі, не пярэч ім і не супраціўляйся.

Схованку гэтую, па словах дзеда Браніслава, ніхто з чужынцаў не знаходзіў, хоць дом перарварочвалі ўверх дном і шведы, і французы, і расейцы, і польская «двуйка», і нямецкая СД, і разоў з шэсць родныя савецкія органы.

Акрамя запаветных сшыткаў у прасторнай каменнай нішы захоўваліся паперы іх роду, поўны радавод, дароўныя граматы вялікіх князёў і каралёў. Тры старадаўнія пярсцёнкі, нейкія жаночыя ўпрыгожанні, гісторыю якіх нават дзед усё не ведаў, два старадаўнія кінжалы і пісталеты, адзін дапатопны, інкруставаны золатам і перламутрам, другі нямецкі армейскі «Вальтэр» з двума запаснымі абоймамі. Былі яшчэ і залаты гадзіннік, падораны аднаму з іх сваякоў Тадэвушам Касцюшкам. Асаблівы гонар у гэтым скарбе ўяўлялі пяць таўшчэзных тамоў, пераплеценых скурай сшыткаў — дзённікавых запісаў яго продкаў. Запісы вяліся, наколькі ён мог разабраць, на латыні, па-польску, па-французску, па-нямецку і, здаецца, па-італьянску. Вячаслаў памятаў, як спрабаваў з наскоку, абклаўшыся слоўнікамі, спасцігнуць сэнс незразумелых слоў, дзе амаль кожная буквіца была ўпрыгожана мудрагелістымі завіткамі. Дзе тут літара, дзе яе ўпрыгожванне — паспрабуй разбяры! Кавалерыйскай атакі не атрымалася. Засеў за мовы. Але і аднолькавае веданне іх, той жа нямецкай ці польскай, у разуменні сэнсу напісанага мала што давала. За стагоддзі шмат што змянілася не толькі ў матэрыяльным свеце, але і ў яго славеснай абалонцы, так што экскурсію ў нетры свайго старажытнага роду давялося адкласці, ды і служба адымала амаль увесь час.

У нясвіжскім доме жыла бабуля са сваёй малодшай дачкой і яе сямейством. Вячаславу па старой традыцыі належаў дзедаў пакой, невялікі і ў параўнанні з астатнім домам нейкі падслепаваты, затое зімой самы цёплы і ўтульны. У ім за шырокім старадаўнім сталом, які, нават разабраўшы, немагчыма было вынесці, рабілі ўрокі і гулялі Вячаслававы стрыечныя браты і сястра. Начаваць і пастаянна жыць у пакоі мог толькі той унук, якога назваў у сваёй духоўнай дзед, нават адважная бабуля, якая пабачыла на сваім веку многае, і тая, ледзь пачынала змяркацца, спяшала з дзедавага кабінета, а ўжо ўначы туды зайсці яе нельга было прымусіць ніякімі просьбамі ці пагрозамі.

Падчас вайны ў тым пакоі размясціўся на пастой нямецкі афіцэр, сам яго выбраў, доўга хваліў стол, захапляўся спакоем і прыгожым выглядам з акна, што выходзіла на возера і Радзівілаўскі замак, у якім тады размяшчаўся дом адпачынку і шпіталь лётчыкаў люфтвафэ. Тыдні праз два пастою пайшоў сабе ветлівы Ота на службу і павесіўся ў сваім кабінеце, пакінуўшы перадсмяротную цыдулку: «Прабач мне, Эльза, я сыходжу да Барбары!». Эльзай звалі яго жонку, а хто такая Барбара — ніхто не ведаў і не разумеў, чаму да яе трэба было сыходзіць такім дзіўным спосабам. Гэтыя падрабязнасці распавёў дзяншчык, забіраючы гаспадарскія рэчы.

Новы пастаялец, эсэсаўскі лейтэнант, таксама доўга не пажыў, насмерць разбіўся на матацыкле, цыдулкі не пакінуў, але, як мянтажылі ўчэпістыя языкі, у шпіталі перад адыходам на той свет таксама ўсё клікаў нейкую Барбару.

Вячаславу ў дзедавым пакоі спалася спакойна і лёгка, ён нават і сноў там толкам ніколі не бачыў. Таямніцай роду ён даражыў і па дробязях у схованку не лазіў. Наогул, так сталася, што пра таямніцу падзямелля ён даведаўся раней, чым прыняў рашэнне паступаць у Вышэйшую школу КДБ, ды і дзед, калі б быў жывы на той час, наўрад ці ўхваліў бы выбар унука, хоць яго ны сын, бацька Вячаслава, служыў некалі ў нейкім дзіўным ваенным ведамстве. З бацькам заўсёды было шмат нейкіх таямніц і недагаворанасці. То ён быў журналістам-міжнароднікам, то дыпламатам, то, як вузкі спецыяліст па сельскагаспадарчай тэхніцы, вызубрыўшы на хуткую нагу фарсі, з'ехаў у Афганістан. Там у нейкай глухой правінцыі на мяжы з Пакістанам, яшчэ гады за паўтара да ўводу савецкіх войскаў, ён і загінуў; няшчасны выпадак — так было сказана ў афіцыйным паведамленні. Хавалі бацьку ў цынкавай труне. На пахаванні было некалькі незнаёмых сям'і людзей, трымаліся яны збоку, пасля могілак, пашаптаўшыся з мамай, моўчкі раз'ехаліся, застаўся толькі адзін, які калісьці вучыўся з бацькам у адным ваенным вучылішчы — і пасля памінак пра нешта доўга размаўляў з дзедам і мамай. Вячаслаў гэта ўжо добра памятаў. Дзед усё абяцаў нешта расказаць пра бацьку, ды не паспеў, памёр нечакана, неяк раніцай на кухні за сталом.

Маята метро маладому і амбітнаму чэкісту падабалася; нават калі не было машын, ён адзначаў для сябе вельмі павучальныя і яркія асаблівасці ў паводзінах людзей, а колькі ён пачуў водгукаў на цяперашнюю рэчаіснасць і дзеючую ўладу! Самыя смелыя і вострыя траплялі ў яго сшытак. Праз год-два перачытваючы іх, малады чалавек міжволі дзівіўся аднатыпнасці і недальнабачнасці народнага пoгаласу. «Натоўпу не дадзена прарочыць, — любіў паўтараць дзед. — Ніколі не ідзі на повадзе натоўпу і ніколі не пярэч яму, але заўсёды рабі па-свойму».

Перайшоўшы на чацвёрты курс, Вячаслаў абвясціў маме, што будзе жыць асобна і каб яна правільна яго зразумела ды не крыўдзілася. Сёння ён вяртаўся на сваю здымную кватэру позна. Пасля працы забег да Ягора Кузьміча і заседзеўся. Ды ў гэтага чалавека не тое што заседзецца, у яго можна было б і пасяліцца жыць, здымаючы ўсяго толькі вузкую, скрыпучую атаманку, прапануй яму гэта гаспадар.

— Грамадзяначка, давайце толькі без аказання супраціву прадстаўнікам улады! Грамадзянка...

Два паставыя міліцыянты спрабавалі затрымаць дзяўчыну, якая выкручвалася ад іх. Трэці, па ўсім старшы нарада, спрабаваў звязацца з кімсьці па рацыі. Вячаслаў на аўтамаце падышоў да яго, паказаў службовае пасведчанне і пацікавіўся, што адбываецца.

— Вось, таварыш лейтэнант, непадпарадкоўваецца грамадзянка і затрымліваецца для высвятлення асобы...

— Старшына, не трубі, як слон, маё прозвішча Скарга, і давай без званняў ды казырання, — упаўголаса папрасіў лейтэнант. — За што затрымліваеце? — Вячаслаў уважліва паглядзеў на дзяўчыну: тая маўкліва ўпіралася, але з ёй усё ж справіліся ахоўнікі парадку і вялі яе да старшага. Сімпатычная, меднавалосая, з бел-чырвона-белым шалікам вакол шыі, у бярэтцы з бел-чырвона-белай стужкай і з бел-чырвона-белым значкам на кароткім паліточыку ў чырвона-белую клетку.

— Так, старшына, з чырвона-белым відавочны перабор, — усміхнуўшыся, з разуменнем вымавіў Скарга.

— Ну дык і я пра што! Як нейкі бэнээфаўскі хадзячы плакат.

Вячаслаў ужо быў сабраўся пайсці далей, але зірнуўшы яшчэ раз на дзяўчыну, прыкінуў, што з ёй можна было б папрацаваць як з будучай даверанай асобай з пратэстных моладзевых тусовак.

— А ведаеш што, старшына, аддай ты мне гэтую хадзячую бяду, тут думка адна мільганула.

— Што ж, лейтэнант, — з ухмылкай разумення ўхвальным шэптам вымавіў міліцыянт, — давай бяры, толькі глядзі — і за нас яе дзерані.

— Добра, як цябе завуць?

— Эдзік...

— Эдуард, давай вось што, — Скарга нешта таропка зашаптаў яму на вуха.

— Ага, усё зразумеў, зраблю...

Вячаслаў, адвярнуўшыся ўбок, каб не сустрэцца вачыма з затрыманай, пайшоў з метро. Ужо на вуліцы ён прытаіўся за бакавой сценкай выхаду і стаў чакаць. У хуткім часе з'явіліся старшына Эдзік і прыціхлая затрыманая. Чэкіст умела адштурхнуў канваіра, перахапіў руку дзяўчыны і з нягучным крыкам «Уцякайма!» нырнуў з ёй у яшчэ зімовы змрок вясновай начы. Ззаду сіпла заліваўся міліцэйскі свісток. Прабегшы пару двароў, уцекачы перайшлі на хуткі крок, пераканаўшыся, што пагоні няма, спыніліся і зарагаталі.

— Ну ты даеш, я спалохацца не паспела, як ты мяне вырваў у гэтага монстра і завалок у цемру, — скрозь смех сказала дзяўчына. — Мяне завуць Стэфанія, сябры Сцеша, а ты — як табе зручней, ты ж мой выратоўца.

— Я Вячаслаў, у сяброў Слава, Славец, таксама выбірай, як зручней, — працягваючы руку, адказаў хлопец. — Ты дзе жывеш?

— Наогул-то я з Горадні. У Менску вучуся ва ўніверы замежных моў, жыву ў здымцы на іншым канцы горада, тут у сяброўкі была на адной тусоўцы. Як дадому дабірацца — не датумкаю, у метро, напэўна, цяпер нельга?

— Гэта ўжо так! Ні табе, ні мне туды сёння лепш не соваца. Мянты, хутчэй за ўсё, да закрыцця там будуць тырчэць. Давай лепш я цябе да тусовачнай сяброўкі правяду, гэта далёка?

— Ды не, калі пешшу і наўпрост — хвілінаў трыццаць, на аўтобусе дзесяць, але яго ў гэты час не дачакаешся. Вось звалілася я на тваю галаву, табе, мабыць, дадому трэба, жонка ўжо мо зачакалася?

— Малады я яшчэ для жонкі. Дзед мой быў перакананы, што кавалер задумвацца пра сям'ю мае права толькі пасля трыццаці пяці, а заводзіць жонку пасля сарака.

— Відаць, дзед твой быў дока па частцы дзяўчат! Бедная бабка!

— Не, з бабкай у іх усё было нармальна, яна была яго маладзей на дваццаць пяць гадоў, а вось да бабулі, — Вячаслаў злёгку свіснуў, — там, кажуць, шмат чаго было. Давай паказвай дарогу. А чаго гэта ты так вызывальна апранулася? — змяніў ён тэму.

— Ды вось хацела даказаць аднаму дзіваку сваю смеласць і нацыянальную апантанасць.

— І атрымалася?

— Ды ну яго, змагар прыезджы! Вось тут направа і прама праз пустку. Ты не збаішся туды пайсці?

— Ты ж не баішся?

— Дык гэта ж з табой, адна ні за што не паперлася б, нават па п'янцы.

— Я цябе якраз пра гэта самае «з табой» і пытаю: не боязна з незнаёмым мужыком ноччу па будаўнічых пустках швэндацца?

— Слухай, ну цябе! — дзяўчына спынілася і, як здалося Вячаславу, нібыта зморшчылася. — Пайду я лепш у метро ці вунь на прыпынку аўтобуса пачакаю. А я думаю, што гэта ты мне пра дзеда свайго заліваць стаў. Можа, ты спадчынны маньяк?

— Не, і мяне, і род мой Гасподзь ад такой заганы захінуў. Пажартаваў я, ну дык ідзем?

Стэфанія, міжволі імкнучыся быць бліжэй да гэтага маладога мужчыны, пакрочыла побач. <...>

2015

Астатняя куля ў абойме

Вершы розных гадоў



Віка ТРЭНАС

***

На чужыне — пад нагамі не чуеш зямлі.
На радзіме — зацягнула бяздонная твань.
Ты нідзе сам сабе не належыш.
У слязіне ў кожнай, якую ты мусіў праліць,
але вырашыў пературываць —
скамянелая соль узбярэжжа.
Гукі мора,
крык чаек,
прастора,
целы стромкія соснаў,
сем адмераных вёснаў...
І — астатняя куля ў абойме.
Ты трымаеш мяне ў абдоймах,
Трымаеш мяне ў абдоймах.

Паэма паратунку

Я ратавала цябе з-пад горных завалаў,
выцягвала з дна ракі,
з вуснаў у вусны паветра перадавала,
спадзеючыся адчайна, што ты не такі.

Як усе тыя, хто таргаваліся і гандлявалі
усім рухомым і нерухомым,
прадавальным і непрадавальным,
радасцю і слязьмі маімі, сілай і стомай,
каб з крэўнай і роднай я стала чужой
або мала знаёмай,
як толькі яны атрымалі свае нішцякі.

Я думала, ты не такі.

Таму, не шукаючы правых і вінаватых,
разам з табою зрывала голас,
лічыла набыткі, аплаквала страты,
падала, патанала, каб узняцца
і ўваскрэснуць.
І вось цяпер я пяю лебядзіную песню

у прадчуванні, што мне ніхто не заліжа
раны,
што злодзей, які іх нанёс, застанецца
беспакараны,
і што мне самой ніхто не працягне рукі.

Я верыла, ты не такі.

І вось цяпер у вачах тваіх — водбліск пажару,
вуголле мінулага, пах крыві і прысмак віна.
Гэтая бездань, да якой ты наблізіўся зараз,
не мае дна.

***

Паслухай, радзіма больш небяспечная,
чым чужына.
Усе тут свае, і да іх не павернешся спінай.
Тут родныя ўсе,
і таму яны помсціцца кроўна.
А тое, які боль у сэрцы тваім — усё роўна.

***

Слёзы на шчоках застылі —
бы кроплі бурштыну.
Гэта камусьці за правіла —
стрэліць у спіну,
змоўчаць праўну,
падкласці міну,
схлусіць у вочы.
Зніклі ваўкі —
і сабакі завылі па-воўчы.
Чыстыя воды сплылі —
застаяліся рэкі.
Голас адчаю заціх —
не з'яўляецца рэха.
Быццам забыліся, што,
не залежна ад ранаў,
рэйтынгаў і найменняў,
званняў і рангаў,
ліха вернецца бумерангам.

***

ты літасці не прасі,
бо не дачакаешся літасці.
ні радасці і ні красы
табе — толькі ўнутр сябе расці.

разбураны свет у адно
збіраць,
хоць ніхто не падасць рукі,
глядзець скрозь чорнае дно,
выцягваць тапельцаў з сухой ракі.

і ўсё ж без солі ад слёз,
без болю і бою
нам не прайсці
скрозь лес, дзе блукае лёс.
жыві. набірайся мудрасці.

***

Лісце трапеча пад ветрам —
гэта мы пад ударамі лёсу.
Ледзь дыхаем, быццам маўчым.
Кожны ў сябе пытаецца,
дзеля чаго лье слёзы
І вінаваты ў чым.

***

я ў пекле, што хтось неабачліва страціў
я ў пекле, што выпала з нечай кішэні
з тваёго парагляду патроху красці
па слоўку-слязінцы балюча страшэнна
душы і вершу, лязу і скуры
маёй крывёю зіма сплывае
лятункі ў вырай у небе шнурам
і я ў люстэрку яшчэ жывая

***

Бэз зацвітае ў сезон
перамогаў і стратаў.
Майскае сонца на час
патанула ў дажджах,
І праз ягонае рэшата выспелі травы,
як на дражджах.

Праўда бязважкая.
І абсалютна не важна —
не ўзважвай —
Што выпраўляльна, а што непапраўна,
хто з кім цяпер на нажах.

Ведае кожны, што будзе жняцом,
а не толькі аратым, —
І аслеплыя рыцары, і глухія аратары.
Сыдуць бяссілле і жах.

***

выплаканы. недатыкальны.
ахутаны клопатам і цеплынёй.
назаўжды застанецца са мной.
адпакутаваны.
закаркаваны,
быццам джын, у бутэльцы,
выкінутай у мора.
непадзельная наша прастора.
неперможная наша тактыка.
незамярзальная наша Балтыка.

***

Я расту ўнутр сябе —
а сусвет развінаецца ўшыркі,
і калі звонку штoрм —
толькі ціша пануе ўнутры.
У нутры тым — прастор,
што святлом напаўняецца зыркім.
Ў час калі цемра звонку —
ціша звонкая.
Мне чуваць.

***

Успаміны
праraслі ўнутр мяне
і пусцілі ўва мне карані
Не крані



***

у роспачы ламаю крылы
нашто анёлу іх расціць
калі да д'ябла ці магілы
і так магчыма дапаўзці
ты апрытомнееш ад ранаў
прымройся ў шэрым сне малю
мы будзьма як надыдзе ранак
крыламі біцца аб зямлю

***

Час вялікіх слёз прайшоў.
Сезон дажджоў прайшоў.
Выцеклі рэкі з расколіны ў сэрцы.

Смага, спёка і чорны пыл.
Выеў вочы дарожны пыл.
Шляхам гэтым ішлі іншаверцы.

Стала пеклам твая зямля.
Патрэсканая зямля.
Нельга жыць і нельга памерці.

***

Ведаеш, на тым беразе
нас чакаюць святло і спакой.
За безданню чорнай,
за бурлівай ракой.
Ведаеш, гэтая стома
з нас жылы цягне.
Яна такая, што калі скочыш
з абрыву ўніз галавой —
дна яе не дасягнеш.
Хто, як не ты,
залечыць старыя і новыя раны?
Хто, як не ты, каханы?

Прыпавесць

Ты, верная,
не спала па начах.
Плылі перад вачыма
карцінкі з выстаўкі
ўніз па цячэнні Леты.
Ты ў соты раз заходзіла ў раку,
вылоўлівала згадкі, а яны
цяклі скрозь пальцы.
Тваё жыццё —
то плыткі, то глыбокі сум
плюс сума папярэдніх жыццяў.

Ты, шчырая,
свайго імя ў газетных загалоўках
баялася.
Ці шчасце жыць з распранутай душой?
Яна сатканая з пяшчоты,
бы скура немаўляці,
і мае дзіўнаваты прысмак
ці то крыві, ці то сакуры. А насамрэч
Смак вершаў,
бо слова стала тваім целам.

Ты, чыстая, —
скарбонка
яго пажадных позіркаў,
ледзь заўважных дотыкаў
і няўлоўных подыхаў,
разменьваеш свой свет на медзякі,
не чакаючы падзякі,
толькі таму,
што з глыбіні яго вачэй
на цябе глядзіць заспаная свабода.

***

Няма нічога лепшага
пад штармавым ветрам
за тое, што ты бярэш
мае далоні ў свае.

Няма нічога горшага
за тое, каб быць прыкутым
да ўласнай хаты
трыма ланцугамі,
і гэта не вера-надзея-любоў,
а няшчасце, нястача і боль.

Няма нічога працейшага за словы
і цяжэйшага за тое, каб іх стрымаць.

***

Час плаціць па рахунках.
Час ашчадна збіраць цеплыню
у далонях па кроплі, нібыта жывую ваду,
што скрозь пальцы сыходзіць хутка.

Час пазбавіцца згадак мулкіх,
час таго да сябе прыхінуць,
хто гартуе і цела, і дух
і не лічыць гадзіны ў сутках.

Час манетаў, пяшчотаў час,
можна жыцці наноў пачаць.
Гэта самы звычайны шанц.

***

няма патрэбы дыхаць
бо сам ты ёсць паветрам
ты сам дабро і ліха

квіток у адзін бок
скалечаная вера
замураваны выхад

ды толькі бачыць бог
ланцуг не спыніць звера
хоць перад бурай ціха

той хто цікуе знік
паспее твой цягнік
з маўчання вырваць крык

***

У поўню, у час
між кастрычнікам і лістападам,
калі Дзяды нагадваюць,
на якім ты свеце,
калі ад успамінаў шчэміць у сэрцы,
калі разумееш,
што далей няма куды падаць,
боль нарэшце спыняецца.

Боль суцішаны перашэптамі жаўталісця,
боль усцешаны —
больш яму не шукаюць выйсця.

Нацыяналіст у вечнасці, альбо Мой Кудравец

Аляксей КАЎКА, Масква

Адна з яго кніг так і называлася — «Смерць нацыяналіста» (1992 год). Назвай, яшчэ болей зместам — у вобразе галоўнага героя, тыпова «шчырага беларуса», трагічнага пакутніка за сваю беларускасць — згаданая аповесць дэмантавала вульгарны стэрэатып панятка нацыяналізма, рэабілітуючы адначасна зняважаную афіцыёзам сутнасна патрыятычную традыцыю ў мастацкай, публіцыстычнай спадчыне Беларусі.

Тая зграбненькая кніжачка шчырэй і зблізіла нас — галоўнага рэдактара «Нёмана» і тагачаснага сябра рэдкалегіі, здаралася, і суаўтара гэтага часопіса. Помніцца: лёгкі ў паглядзе прышчур з прытоенай смяшынкай пад стрыжана рудаватымі вусікамі. Поціск цёплае далані. Лагодна барытоністы, з хрыпатцой, голас — гаспадара рэдакцыйнага пакойчыка ў партэры менскай будыніны на скрыжаванні колішніх праспекта Скарыны і вуліцы Даўгабродскай. Тым вераснёвым надвячоркам даверліва ўсмак, не без трывогі, гаманілася абодвум — пра нацыянальнае абуджэнне, ускрыленне духоўнага жыцця ў забранай краіне, пра несупынны пакручастага Шляху Беларускага (аб ім у хуткасці — матэрыялы адпаведнага «Круглага стала» на старонках часопіса). На развітанне ўцешыў ён маскоўскага наведніка сваім згаданым вышэй творам, надпісаўшы: «Вельмі паважанаму спадару Каўку, нацыяналісту... з пажаданнем дабра і здароўя на службе роднай беларускай справе. 9.09.1992 г. А. Кудравец». Дзвюма стопачкамі церпкага каньяка з рэдактарскага сейфа падмацавана было тады наша творчае сумоўе дзеля «роднае справы».

Пазней не раз сустракалася, суладна гаманілася нам — часцей у Менску, аднойчы ў Маскве на вечарыне памяці Васіля Быкава. Трапілася раз-другі схапіць гарачы кайф у парыльцы, потым, там жа на лецішчы пісьменніка, разняволена застольнічаць — пад нячутныя ўсплёскі ціхае рачулкі Вячы. На запросіны гаспадара даязджалася «тачкай» маёй пляменніцы Ірыны Яскевіч — выкладчыцы хіміі (па-беларуску) у Тэхналагічным універсітэце. Яе і аўтар «Сачынення на вольную тэму» ўдзячна адзначыў сваёй кнігай. Тыя сяброўскія «саміты» прыязна цяплілі руплівая гаспадыня дому Любоў Захараўна з дачушкай Веранікай (увечніла фоткамі некалькі «гасцявальных» момантаў)...

Надарылася таксама завітаць да яго ў кватэру на Славінскага — можа, з часам назавецца вуліцай Анатоля Кудраўца... Разглядаў, між гаворкай, раскошную бібліятэку гаспадара, запыняючы вока на дарчых аўтографах мала не ўсіх нашых сучасных класікаў, іншых знакамітасцяў. Падараваў сябру сваю, маскоўскага выдання, кніжыцу «От Скорины до Купалы», згадаўшы пры тым старанні майго «хроснага» ў далучэнні «маскаля» да беларускае пісьменніцкае сябрыны.

Тут без вясёлага ўспамінуэпізоду не абыйсціся. Аднойчы на пачатку нулявых, летнім дзянёчкам, Анатоль запыніў мяне ў Купалаўскім музеі, катэгарычна прапанаваўшы:

— Трэба табе, пане-браце, у наш Саюз аформіцца. Дзесяць гадоў, як секцыя крытыкі рэкамендавала аўтара «Тут мой народ», а заявы адпаведнай у нас дасюль няма. Непарадак.

— Дружа мой, — спрабую аджартавацца, — які ж з мяне пісьменнік? Хіба што — піцьменнік (хоць Валоўшчынскую краму на Лысай Гары не штурмаваў), або, паўтараючы мілую жонку, пісака ср... Куды ж такому нямогламу караскацца на Алімп высачэзны, бянтэжыць сапраўдных майстравітых «парнасцікаў»?

— Дак жа і піцьменнікаў і пісак, — уцешліва насядае прыяцель, —там не бракуе. Будзеш сваім сярод сваіх. Так што не какетнічай. Давай хутчэй да нашае сядзібы. Пашкевіч чакае.

Аргумент Анатолеў не вельмі пахіснуў мае сумневы, аднак жа пазабавіў, падвесяліў настрой. Праз якіх паўгадзіны ў кабінеце новаабранага, гожа статнага Старшыні СБП дыскусійна дожыліі тэму, пакуль пад маё «я сагласная» не дамовіліся наконт адпаведнага «членства». Кудравец тут жа задэкляраваў сваю рэкамендацыю (дзве другія дашлюць Генадзь Кісялёў і Іван Бурсаў).

Шчырасць нашых узаемін сілкавалася прад усім мастацка-філасофскімі роздумамі — перажываннямі стваральніка «Раданіцы», спомненых «Сачынення», «Нацыяналіста», «Зязюля пракукуе заўтра», спакойна ўзрушлівае, на чэхаўскі лад, беларускае навелістыкі. Прываблівaў багацьцем свае творчае асобы, далікатным псіхалагізмам выяўленчае манеры пісьма, а найперш — непадробным вычуленнем на ўсё роднае беларускае: навакольныя краявіды, жывых людзей з іх звычайна суцешлівымі клопатамі, другім разам — з драматычнымі й трагічнымі калізіямі й канфліктамі. Лірычная душа празаіка з эпічным паглядам на падзеі, сваіх герояў насычала мастацкую тканіну яго аповесцяў, апавяданняў церпкім элексірам суперажывання, «цялом чалавечнасці», здатныміі неадольна спаталяць эстэтычныя, душэўныя прагненні чытача. Можа, прыкладам, у каго іншага, як і ў мяне, пры чытанні «Людчыных яблыкаў» горка-салодка зашчыміць пад сэрцам, варухнецца слязіна пад вейкам. Не кажучы пра Ігната Сцяпанавіча «Вапшчэткі» — у кім ці не кожны беларус спазнае сябе, або кагось крэўнага, блізкага, сваё суворае непрыхарошанае сялянскае (альбо гарадское) жыццё, свой лёс — з радасцямі й пралікамі, з мройлівымі памкненнямі да лепшага, светлага — які ж хрысціянскі, з-пад пяра нібы атэістычнага пісьменніка, дасканалы твор. Ды і сам творца — жывое ўвасабленне лепшых якасцяў сваіх персанажаў — не мог не хіліць да сябе каго другога, прагнага зразумення й спагады ў нашым, падлянкай заплутаваным, бытаванні. З ім, даступным, ненапышліва гумарыстычным («Тут вам не здесь») гамонячы, панылы быт саступаў прад быццём, і змрочная безнадзейнасць бягучага дня — прад вечным неспасцiжным Часам.

Было цёпла й хвалююча з маім Кудраўцом.

Які, дарэчы, мог заўважыць, падтрымаць братнія парыванні на прыцілеглым адцінку «беларускай справы». Падахвоціўшы натхняльна-спачувальным водгукам расійска-беларускае выданне Купалавых твораў: «24.07.2008. Дзякуй, даражэнькі, за падарунак! «Маладая Беларусь» — то ўвогуле выключнае выданне, а на сённяшні дзень і надта выключнае і такое патрэбнае. Здаецца, і ведаеш Купалу, і зноў жывеш з ім, а пачынаеш чытаць, перачытваць — і па-новаму адчуваеш, які гэта вялікі чалавек быў і як балела яго душа за родны край. Мінула 100 і болей гадоў, а ўсё гэта сённяшняе, нязменнае, як закамянелае гора, якое не скрануць, не зрушыць. Мільгануў пробліск у хмарах, зноў чарната, дзікасць, нешта звярынае, ваўчынае, хоць сам завый. Даруй, дарагі, за такі сумны запеў, што бывае ад настрою, хаця ведаю, што табе там нашмат складней». Следам — суцяшальная прапанова, на якую — хоць зрынай бытавую брыдоту і хутчэй — на «Белорусский вокзал», за білетам на Мінск: «...Як твае справы, даражэнькі? Ці не маеш сілы, духу зазірнуць на Беларусь? Пры ўсім тым — венікаў я навязаў і гуркі выпаўзаюць на сонца, кветнік Любові Захараўны цешыць вока. Словам, падстаў для сустрэч дастаткова».

...Апошнімі гадамі сябра адчувальна пахворваў, наша непасрэднае кантактаванне ўскладнілася, хаця зрэдчас перакідваліся пісьмамі. Але сціло працавітай руцэ Майстра не здраджвала, аб чым — яго эсэістычныя старонкі ў «Дзеяслове», падарожныя нататкі з Нямеччыны (гасцяваў-лекаваўся ў Веранікі з Хельмутам), адкуль адгукнуўся да мяне адной-другой прыветнай паштоўкай.

Троху раней, вясной 2012-га, было дамовіліся зноў сустрэцца ў доме Літаратара над Вячай. Падахвоціўся на вандроўку і Міхась Скобла, які без усякіх знiжак апавяданні Кудраўца лічыў айчыннай класікай і меркаваў зрабіць з ім перадачу на радыё. Да таго часу знаны пісьменніцкі Дом на Фрунзе (чаму — не Гарэцкага, хаця б Жылуновіча?) захапілі рэйдары-гандляры з-пад фірмы чорнай памяці Пуцянкова. З раскіданага гнязда ўратаваны Кудраўцом партрэт Купалы туліўся, памятаю, ля творчага варштата пісьменніка. Выспяваў сюжэт грамадска-нацыянальнага гучання. На жаль, не здзейсніўся, не прагучэў. Болей сустрэчных нагодаў не траплялася...

На пачатку вясны 2014-га атрымаў ад яго кранальнае лісцянятка, не падумалася, што апошняе. Паведамляў пра свае балючыя выпрабаванні — падкалечаную руку, пра сыход у вечнасць Рыгора Барадуліна, абураўся нашэсцем братоў-захопнікаў з Усходу на сястру Украіну. Балючае было пісьмо (цалкам тэкст — «Скарыніч», выпуск 11). Мне тады, бездапаможна «бальнічнаму» заложніку, не выпала адразу адгукнуцца на світальны сігнал дарагога суродзіча з Радзімы. Пакуль пярэдаднем свята Перамогі, з Менску, не прагучэў, нібы секануў пад сэрца, тэлефонны голас: «Кудравец памёр. Заўтра хаваюць»...

Пра высачыню яго мастацкага таленту, грамадзянскую сумленнасць, чалавечую спагадлівасць да бліжніх і дальніх думалася, спаміналася сябрамі-калегамі пры жалобным развітанні ў рытуальнай зальцы на Альшэўскага. Затым — на пясчыстых выжарах Калодзешчанскіх кладоў. Там, на аціхлым абшары вечнасці, спачыў ад зямных турботаў, абок сваёй абранніцы Любові, дзіўны наш словатворца — гадунец клічаўскіх Аколіц — Анатоль Паўлавіч Кудравец.

Незадоўга перад тым ён адарыў чытачоў, мабыць, апошняй з прыжыццёвых, кніжачкай — «За дальнім прычалам» (бібліятэчка «Дзеяслова»), зборнічкам трапяткіх эсэ, літаратурных партрэтаў сучаснікаў Беларускага Парнаса, постацяў яму, відаць, духоўна найбліжэйшых: Варлена Бечыка, Івана Мележа, Уладзіміра Караткевіча, Алеся Адамовіча, Янкі Брыля, Васіля Быкава, Яна Скрыгана, Міхася Стральцова, Уладзіміра Верамейчыка. Праз іхнія нятускныя аблічы міжвольна падсвечана сціплая харашыня думкі, пачуцця самога аўтара, яго натуральная прысутнасць у класічным радзе беларускай нацыянальнай — нацыяналістычнай — прозы, беларускай думкі.

Таемным паромам адплываючы ў вечнасць, ён пакінуў патомным з творчым набыткам разам — гостра засцярожлівыя ад халопства, нацыянальнае нішчымнасці спавядальныя радкі:

«Я не баюся смерці нацыяналізму, таму што нацыяналізм — гэта не адзін чалавек і не дзесяць чалавек. Гэта ідэя, гэта, можна сказаць, душа нашага народу. Нацыяналізм — гэта любоў да зямлі, а яна будзе жыць, пакуль будзе Зямля, пакуль будуць на ёй жыць людзі, якіх будуць называць беларусамі і якія будуць і размаўляць па-беларуску, і думаць па-беларуску, і думаць пра Беларусь» (інтэрв'ю з «Нашаніўцам» Андрэем Дынько).

Будам жа думаць, размаўляць. Будам жыць і тварыць. Як і запавешчана: па-беларуску.



Злева направа — Аляксей Каўка, Любоў і Анатоль Кудраўцы

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 12 (112) | 18 снежня 2015 | № 48 (465) Новы Час

З кніжкі «Вершы для Хомкі»



Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Хомка-эстэт

Хомка з радасцю нязменнай
Захапляецца Шапэнам
І Радэнам, і Верленам,
А таксама ж і Гагенам...

Гукі, пластыку і слова
З фарбамі адначасова
Успрымае Хомка ў купе,
Нібы з мясам бульбу ў супе!

І таму прыняць Шапэна
Ён не можа без Радэна,
Як не можа і Верлена
Ён засвоіць без Гагена.

А Гагена без Верлена,
А Верлена без Радэна
І, само сабой, Радэна
Не ўспрымае без Шапэна...

Зона слаўная Шэнгена,
Ты здаволіш Хомкаў густ...
Патрусі, Брусель і Вена,
Гэткае праблемы куст!..

Нібы сонечная казка,
Пра Шэнген прыйшла падказка,
І Хама... О, Божа мой!
Што тут сталася з Хамой!

Просьбу на імя Шэнгена
Хомка напісаў хутчэй,
Каб сумесны для Шапэна
І Радэна, і Верлена,
І, вядома ж, для Гагена
Збудаваны быў музей
Пад адным вялізным дахам...

І каб сталі там стаўма
Ўсе, каго адзіным махам,
Любіць успрымаць Хама!

Хомка і Гэта

Беларуская прыкмета:
У біду і без бяды
Верыць чалавек у Гэта
Не раз-пораз, а заўжды.

І прыкметы згодна тое
Суцяшае сам сябе,
Што не верыць ён у Тое,
Як у грушы на вярбе.

Нават знае недарэка
Сталася от так чаму:
Гэта — грэе чалавека,
Тое — рве душу яму!

Хомка мудрасць ушаломкаў,
А ўшаломкаўшы, тады
Паміж Тым і Гэтым Хомка
Выбраў Гэта назаўжды!

Хама і «ма»

Сёмы год ужо Хама,
Скажам так, аднаскладова
Кожны дзень гаворыць: «Ма» —
Любіць Хомка гэта слова.

Што такое слова «ма»?
На дзіцячай мове гэта —
«Мама», а яшчэ — «няма»...
Больш не мае «ма» сакрэтаў!

Хомка сталы, ды заўжды
(Адмыслова мы адзначым!)
Праз усе свае гады
Размаўляе па-дзіцячы.



Кожны дзень гаворыць: «Ма»
(«Мама» і «няма») — о Божа! —
Маму кліча наш Хама
І даклікацца не можа.

Хомка і баран

«Хомка, што такое клан?» —
Запытаў Хаму баран.
А яшчэ спытаўся ён:
«Хомка, што такое клон?»

Хомка адказаў: «Баран,
Мноства клонаў — гэта клан!
А як выпруць з клана вон,
На такога кажуць — клон!»

Хомка і фатограф

Вясёлую работку
Адзін фатограф меў,
Як моладзь кажа, фоткаў
Усіх, каго хацеў!

Ніколі не лайдачыў
Фатограф той, таму
Калі Хаму пабачыў, —
Імгненна зняў Хаму!

І фота — не, не лажа, —
А выйшла залатым,
Як тая ж моладзь кажа:
Прыкольным і крутым!

Майстэрская работа,
Заўжды патрэбна ты...
Так, дзякуючы фота,
І Хомка стаў круты!

Хомка і мора

«Як жыццё тваё ад гора
Зробіцца зусім благім, —
Не сумуй, а едзь на мора,
Мора памяншае гора
Шумам векавым сваім!» —

Хомка так усім гаворыць
І вялікім, і малым...
А ці быў ён сам на моры?
І як быў, то на якім?

Не, не быў Хама на моры
Ні на гэтым, ні на тым...
Проста, кажучы пра гора,
Думае Хама пра мора
І гаворыць так усім:
«Мора памяншае гора
Шумам векавым сваім!»

Мае Хомка розум быстры,
І таму, як той мудрэц,
Ён складае афарызмы
З гэтага і ў той канец!

Хомка і лайдакі

Як аглушаных быкоў,
Лайдакоў наўкол багата;
Вечарам з усіх куткоў
Выпаўзаюць, як на свята.

Кожны сам сабе баран,
Раскідаючы няўмеру
Недакуркі, цэлафан,
Гумкі, жуйкі і паперу.

Соску той і гэты ссе
(Электронная атрута!),
Па-сяброўску, па чарзе —
Гэта ж, ведаеце, крута!

Дзе па два, а дзе па тры,
Дзе без ліку —
проста за́едзь! —
Пруць у парку і двары,
Свіслач густа абпаўзаюць.

Бар пад назвай «Радзівіл»,
Што насупраць «Журавінкі»,
На тэрасы свой насціл
Іх вайфаіць без замінкі.

З Менска ўсе? Ды не, бо ёсць
Адусюля, нават з Оршы.
Вунь з-пад Клецка ягамосць
Свішча, бараду задзёршы.

Гэта пешыя, а ўслед
Матацыклаў сыпле зграя!
Кожны замульдонны шкет
Байкамі іх называе...

«Бесклапотная арда! —
Хомка атэстуе строга. —
Згінь, пустая чарада
З беларускага парога!»

Хомка і мда

«Гора, мда, — заўсёды гора,
І бяда — заўжды бяда...» —
Хомка мдакае з напорам
У сваім выслоўі: мда!

Што за дзіўнае выслоўе?!
Для каго? Ні для каго?!
Для настрою, для здароўя
Хомка згадвае яго?!

Не, хутчэй за ўсё для суму...
Хомка наш не легкадум,
Думае цяжкую думу,
І адсюль — бясконцы сум!

Хомка ведае, што гора,
Хомка знае, што бяда
З чалавечаю прасторай
Век былі і будуць... мда!

Хомка ў гістарычным цэнтры Менска

У гістарычным цэнтры Менска
Хомка восьмы год жыве,
І жыве сабе някепска,
І не косіць, і не жне.

Іншаю заняты працай,
Што тут лішне гаварыць:
Хомка спіць гадзін дванаццаць,
Можа, нават болей спіць!

І наспаўшыся даволі,
Скаўтануўшы сонны хрып, —
Ў гістарычны цэнтр паволі
Ён выдрывае — дрыб-дрыб.

І нібы ў сваім гародзе,
У глыбі свайго двара
Ён ля ратушы паходзіць,
Ля «Гасціннага двара»!

А далей сваю прагулку
Павядзе, як мае быць,
Па Музычным закавулку,
Дзе масонаў дом стаіць.

І па вуліцы Гандлёвай,
Што Зыбіцкай стала зноў,
Каб залегчы спаць нанова,
Ён вяртаецца дамоў.

Хомка і трэнд

Хомка знерваваўся ўшчэнт
І таму сумуе,
Што бясконца слоўца трэнд
З кожнай дзіркі чуе.

І студэнт, і прэзідэнт,
Журналістаў зграя
Толькі рот развяваць — трэнд
З рота выпірае!

Пад спадніцу і ў штаны
Трэнд ужо заскочыў,
І авечкі й бараны
Быць у трэндзе хочуць!

Вабіць трэнд усіх сабак
З хэнцю і без хэнці,
Толькі Хомка аніяк
Быць не хоча ў трэндзе!

Хомка і Стас Міхайлаў

Як пяе Міхайлаў Стас, —
Соладка-салодка, —
То кабет уміг, зараз
Аж бярэ дрыготка.

Донжуан ва ўсёй красе
І на сто працэнтаў,
І таму кабеты ўсе
Млеюць на канцэртах.

Вокам блісне, падміргне,
Усміхнецца ў вусік;
Сэрца кожнай казытне:
«Я з табой, пампусік!»

Хомка, нюхаючы след
З водарам сучыным,
Радуецца за кабет —
Ёсць у іх мужчына!

Хомка і далькажык

Хомка тэатралу кажа:
«Патурбую трохі я вас,
Аддалькажце свой далькажык,
Бо спектакль пачнецца зараз!»

Гэтак і студэнтам кажа:
«Кожны (юнакі й дзяўчаткі!) —
Аддалькажце свой далькажык,
Бо даўно ідуць заняткі!»

І на тых і гэтых сходах,
Што начальнікам патрэбны,
Хомка спраўна, як па нотах,
Зноў жа тую ж просьбу рэкне.

Так сваё чаўпе і творыць —
Лапка ў лапку, ладка ў ладку!
А чаму ён так гаворыць?
Бо пільнуецца парадку!

І салдатам, дэпутатам,
Гімназістам і таксістам,
І, вядома, хакеістам,
Як і ўсім астатнім чыста —
Далікатна, асцярожна
І на ложку, і з-пад ложка
Скажа ўрэшце гэтак: «Знайце
Правіла — як толькі можна,
То далькажыкі ўключайце!»

Хомкава лічылка

Раз, два, тры, чатыры, пяць —
Добранька ў чарзе стаяць!
На каго ні глянь: усе
Людзі добрыя ў чарзе!

А па што стаяць яны —
І разумны, і дурны?
Па валюту, па яе...
Тых пільнуюць, хто здае...

А здаюць не вельмі каб,
На адзін, як кажуць, хап,
І каб трошачкі займець,
Кожны мусіць тут марнець!

Стой ні стой, а ўсё дарма,
Бо валюты ўсім няма...
Хоць няма, а ўсе стаяць —
Раз, два, тры, чатыры, пяць!

Увага! Гаворыць Барадулін!

Барадулін Р. Сны сасны: вершы / укладанне А. Камоцкага; фота В. Грудзько. Мінск: Галіяфы, 2014.

Трохі дзіўна, але за некалькі месяцаў пасля выхаду другой пасмяротнай кнігі народнага паэта Рыгора Барадуліна не з'явілася ніводнага водгуку (спадзяюся, яны проста не трапляліся на вочы).

Рыгор Барадулін
Сны сасны

Між тым названае выданне імпазантнае (праз афармленне пад вершафотаальбом) і даволі неардынарнае, адметнае перадусім наяўнасцю дыска з начыткаю вершаў самім Паэтам (ды і малакалькасны наклад адразу стварае рарытэтнасць).

Месцамі кажуць пра чалавека, які рушыў у свой апошні шлях, што ён пайшоў у хвойнік. Шчыра кажучы, не ведаю, чаму: ці то таму, што свой вечны спачын чалавек знаходзіць у «канструкцыі» з хваёвага матэрыялу — дамавіне, ці то таму, што могілкі людзі імкнуцца ладзіць на сухадольных узвышшах, дзе любяць размяшчацца стромкія сосны — такія самыя, да прыкладу, як на ўшацкім некропалі...

«Сны сасны» — кніга вельмі сур'ёзная. Як, зрэшты, усё, за што браўся Паэт. Кніга рыхтавалася самім Аўтарам. Падобных выданняў ужо не будзе. Дзіўна, што яно рэалізавана не пры дзяржаўнай падтрымцы, а дзякуючы намаганням і сродкам энтузіястаў, перадусім укладальніка — Алеся Камоцкага пры дзейсным удзеле фотамастака Вадзіма Грудзькага.

Менш за ўсё хацелася б тут аналізаваць вершы народнага паэта, у тысячны раз паўтараць заезджаныя тэзы пра глыбакадумнасць і тэхнічную віртуознасць. Тым больш, што многія з вершаў шырокавядомыя, як, напрыклад, «Трэба дома бываць часцей», — твор, які разыйшоўся ў выглядзе песні, ці «Матылёк», што прыводзіцца ў якасці філалагічнага практыкавання ў алітарацыі:

Лілею
млявы
плёс
люляе,
З-пад злежаных
аблок
здалёк
Ляціць віхлясты і бялявы,
Плялёстак лёгкі —
матылёк.

Што нечакана ў выданні: яно без пазначэння старонак. Як сімвал таго, што вершы Р. Барадуліна належаць вечнасці, а не зямным рэчам, тым больш у той час, калі ўсе старонкі перагорнутыя.

Назва, відавочна, барадулінская, але яна толькі аддалена звязана з пэўным вершам:

Якія будуць сніцца сны
Нашчадкам нашым:
Ці дзень вясны,
Ці цень сасны,
Ці шум лясны,
Ці нашум?

Паколькі вершы для кнігі падбіраліся Р. Барадуліным, але ўбачылі свет пасля сыходу Аўтара, дык іх можна ўспрымаць яшчэ і як запавет. У такім святле асабліва сімвалічным становіцца апошні твор. Таму прывядзём яго цалкам:

О гэты тормаз недаверу,
Не дазваляе да канца
Адкрыцца прагнаму намеру,
Які ўцякае ад лаўца.

Не запыняецца пагоня,
А звер бяжыць,
Знікае звер.
Як цені лёсу на далоні,
Сваю з чужою шчырасць звер.

Інакш не спыніцца хістанне
Галін,
Як вецер ні тушы.
І недавер знявер'ем стане,
І зябка зробіцца душы.

Сёння, калі нас пакліча мудрасць або філігранасць барадулінскай паэзіі, ёсць магчымасць сказаць самім сабе: «Увага! Гаворыць Барадулін!» — і атрымліваць асалоду катарсісу, замешаную на шчымлівасці чалавечага існавання і яго канчатковасці...

Цалаваў у вусны маладосць

Таўлай В. П. Выбраныя творы / укладанне, прадмова і каментары А. Клышкі. Мінск: Беларуская навука, 2014.

Найлепшым эпіграфам да жыццёвага і творчага шляху Валянціна Таўлая (1914—1947) з'яўляюцца радкі, напісаныя ім напрыканцы метэорнай (інакш і не сказаць з-за яркасці і, на жаль, хуткаплыннасці) траекторыі адпушчаных доляй 33-х гадкоў паэта і грамадскага дзеяча:

Я выйшаў з хаты і стаю
яшчэ задоўга да світання,
і ў вусны маладосць сваю
пацалаваў на развітанне.

Паэт нібы аглядваўся на пройдзеныя этапы (многія гады і без таго кароткага жыцця былі адабраныя зняволеннем — польскай і нямецкай вязніцамі). І ў палітычную, і ў паэтычную сферы В. Таўлай прыйшоў аднаЧасова рана — у 14 гадоў! Прычым і там, і там заявіў пра сябе голасна і цвёрда.

Паэзія В. Таўлая характарызуецца не столькі аспектамі строга палітычнымі, колькі сімбіёзам грамадзянскасці і лірызму, што робіць голас паэта надзвычай арыгінальным на фоне ў многім аднастайных палітычных вершаваных праклямацыяў дзясяткаў іншых аўтараў. Душа маладога паэта не стамлялася выгаворваць:

Кожную ноч салавейка пяяў,
зоры глядзелі у вочы.
Дзе ж ты сягоння, дзяўчына мая?
Дзе ж вы, шчаслівыя ночы?

Змоўк салавей. Прамінуў светлы май.
Зніклі і шчасце і воля.
Краты мне свет засланілі. Бывай!..
Годзе, ўспаміны, даволі.

Маладзён, якому б ад ліры не адрывацца, займаецца, акрамя вершаў і перакладаў (з рускай і польскай моў, што адлюстравана канкрэтнымі прыкладамі ў кнізе), прадукаваннем надзённай для барацьбы публіцыстыкі. Яна прадстаўлена ў кнізе асобным раздзелам. У ім знайшлі месца і ўспаміны з аўтабіяграфіяй, а таксама літаратуразнаўчыя работы (пра творчасць Якуба Коласа, Янкі Купалы, Кандрата Крапівы, Міхася Клімковіча, Піліпа Пестрака і Янкі Брыля). Многія крытыкі справядліва могуць сказаць, што публіцыстычныя запісы В. Таўлая збольшага састарэлі. Але ж яны не страцілі каштоўнасці як дакумент эпохі, тым больш насычаны цікавай фактурай.

Багатым колькасна і змястоўным з'яўляецца дастасаванае да новай кнігі «Слова пра Валянціна Таўлая». Разгляду яго жыцця і творчасці прысвяцілі ўвагу многія літаратары і родныя. Да ўсяго публікуюцца лісты паэта.

На завяршэнне ў дадатак уключаны прысвечаныя В. Таўлаю вершы — Максіма Танка, Ніны Тарас і Алега Лойкі. Мікола Арочка выбітнаму дзеячу прысвяціў твор «шырэйшага» фармату — драматычную паэму «Шляхі і краты», урывак з якой таксама прыводзіцца ў кнізе.

...Падараванае здароўе не дазволіла паэту дачакацца хоць бы адной кнігі. Першае выданне В. Таўлая ўбачыла свет толькі пасля смерці аўтара — літаральна праз пару месяцаў. Аднак затым імя паэта рэгулярна ўшаноўвалася новымі кнігамі. Самы вялікі перыяд ігнаравання творцы «здарыўся» ўжо ў суверэннай Беларусі. Але чарговыя «выбраныя творы» становяцца дзясятым па ліку кніжным выданнем Валянціна Таўлая. І, будзем лічыць, кампенсуюць 30-гадовы (!) перапынак.

Анатоль Трафімчык

Уюн на пяску трохлітровага возера

Сяргей Украінка. Белы бусел, чорнае пяро. Вершы і апавяданні. Пераклад з беларускай на расійскую — Г. В. Пастухоў, «Радопа», Смаленск, 2015.

Белорусы?
Выжиги, вьюны...
Им бы русского духа поболее
Да немножко чеченской войны.
Вот и бросили б думать о «воле».
А ці думаюць?
Волю сваю,
Пэўна, й так ужо
Грукнулі вобземлю.
...Спіць, заплюшчыўшы вочы,
Уюн
На пяску
Трохлітровага возера.

(Сяргей Украінка, «Беларусы? Выжыгі...»)

Ужо аднаго гэтага дзьвюхмоўнага палемічнага верша з нечаканаю згадкай самай беларускай рыбіны, здатнай выжыць у любой грязі перасохлай сажалкі, было дастаткова, каб не пакінуць па-за ўвагаю кнігу.

А яна і сапраўды адметная. Ужо таму, што з'яўляецца вынікам супрацы творцаў памежных тэрыторыяў, а не проста перакладным выданнем у звыклым разуменні. Вершы, зацемкі, апавяданні магілёўскага аўтара Сяргея Украінкі, што гучалі на літаратурных імпрэзах і з'яўляліся ў перыядычным друку, былі сабраныя пад адну вокладку, перакладзеныя на расійскую мову і выдадзеныя Генадзем Пастуховым — выдаўцом, перакладчыкам і пісьменнікам са Смаленску. Разлічаная на знаёмства найперш расійскамоўных чытачоў суседняй дзяржавы з творчасцю беларускага літаратара, кніга будзе зразумелая ўсім, хто дасканала валодае абедзьвюма мовамі і хто толкам не ведае ніводнай.

Проза змешчаная толькі ў перакладзе, вершы друкуюцца ў арыгінале і ў перакладзе. Гэта дае магчымасць усходнім суседзям адчуць мелодыю гучання нашай мовы. А нам самім параўнаць і ацаніць напоўніцу талент паэта і перакладчыка. Вершы, самыя разнастайныя па стылістыцы і памерах, вылучаюцца моўным багаццем, захапленнем красою без прыхарошвання, яскравымі кранальнымі вобразамі, у якія хочацца ўглядацца:

Сунічак не паспытаў...
Чарніцамі рук не высініў...
Не бачыў, як вішні дразды падзяўблі.
...На яблыку вось паслізнуўся.
Восень?...

Мікола-Цудатворац, каторы правіць свой дзень нарадзінаў у Магілёве на трубах цеплатрасы, парэзаная касою жабіная лапка, грэцкі праснак як сімвал уласнага жыцця... Натуральнасць пачуццяў, запрашэнне да развагі, імкненне называць рэчы сваімі імёнамі і ў лірыцы, і ў сатыры:

Клопатам «ацечаскім» сагрэты,
На будынку школы
Нейкі гад
Накрамзоліў:
«Кіньма цыгарэту,
А курыцьмем, хлопцы, самасад!»

Не дапамагло. З тае пары змяніліся нават назвы краіны на геаграфічнай мапе, але не хлопцы. У такіх варунках нічога не застаецца, апроч відавочнага маральнага выбару:

Я вам не скажу за ўсю планету,
Што ямчэй згінае нас у крук —
Самасад ці, можа, цыгарэта.
Мне пляваць.
Бо я куру бамбук.

Вы ж хаця не падумайце, нібы тое пра здаровы лад жыцця напісанае!

Невыпадковы і зварот да жанру эпітафіі. Эпітафіі, а хутчэй пароды на іх, удала спалучаюць сатыру з філасофскім роздумам. Яны ўражваюць канкрэтнасцю адказаў на спрадвечныя жыццёвыя пытанні без мрояў і ілюзіяў:

Пад гэтай крушняю ляжыць дацэнт.
Ён быў не роўня нам, браточкі, з вамі,
Бо меў высозны «мазгавы працэнт».
Ён здаў жыццё экстэрнам. Як экзамен.

Празаічныя тэксты прадстаўленыя трыма непадобнымі адно на адно апавяданнямі, а таксама гумарыстычнымі зацемкамі-назіраннямі, якія аўтар пайменаваў смехаёчкамі. У смехаёчках, здаецца, сама Беларусь і беларусы распавядаюць пра сябе дасціпна і шчыра.

Пра пераклад і перакладчыка варта сказаць асобна. Генадзь Пастухоў звяртаецца да твораў магілёўскіх пісьменнікаў не першы раз. У сваёй прадмове да кнігі Сяргея Украінкі ён прызнаецца: «Цудоўную, багатую лексічна беларускую мову аўтара бывае складана перакласці на расійскую, захоўваючы адценні яе вобразаў». Але яму гэта ўдалося, найперш з прычыны паважнага стаўлення да творцы, яго роднай мовы і Бацькаўшчыны. У перакладзе няма слоў, ніколі не чутых у Беларусі, незразумелых, але чамусьці такіх прывабных для некаторых тутэйшых расійскамоўных літаратараў, кшталту «горніца», «снедь». Вершаваныя памеры, гульня словаў захаваныя. А жарты засталіся трапнымі і зразумелымі чытачу.

Таццяна Барысік

Ісус-немаўлятка,

Павел БРЫЧ

Хто не верыць, што цуды здараюцца, той хай гэтую гісторыю нават не слухае. Яна магла б расхістаць яго каменнае перакананне, што жыццё — гэта нудота, галеча і пакуты, а горш за ўсё жывуць звычайныя людзі ў інфарктавым сэрцы Еўропы. Але тым, хто яшчэ не пачувающа дахадзягамі і народам палёў пахавальных урнаў і ў каго з вачэй не пазірае абвуглены торс усіх надзей, — тым прагрызціся праз гэтую гісторыю было б варта.

Бо такія паверацьу немаўлятка Ісуса, які носіць падарункі, нават калі б пачуваліся сто разоў дарослымі!

На вуліцы Стралецкай пад лёгкаатлетычным стадыёнам у Ябланцы-над-Нісай, з якога ў неба лётаюць дзіды залатой алімпійкі Бары Шпатакавай, у арандаванай віле жыла сям'я доктара Нэпавіма. Ён трымаў прыватную фельчарскую практыку па скурных хваробах, пашыраў асвету, змагаючыся з полавымі захворваннямі, што густа рассяеліся па краі, нават наведваў мясцовыя школы з рагатлівымі прышчавымі падлеткамі, а таксама праводзіў прыёмы ў гарадской бальніцы і рукамі ды нагамі адхрышчваўся ад удзелу ў муніцыпальнай палітыцы, бо на інтрыгі ніякія тэрмометры, пігулкі, прамыванні, клісціры і дакладныя метады не дзейнічаюць, у інтрыгах жыве хаос і нелагічнасць, і яшчэ злая воля, а доктар Нэпавім быў выключна практычны чалавек. Гэткі чарсцвяк без фантазіі. Што можна было памераць, узважыць, прамацаць, прасвяціць рэнтгенам, абследаваць у лабараторыі — тое мела вагу. Астатняе для яго не значыла зусім нічагуткі. Між іншага, у свае трыццаць сем гадоў ён з цяжкасцю трываў тое, што жонка Рэната дагэтуль чмуціць іх дзесяцігадоваму сыну Оціку і васьмігадовай дачушцы Вікторыі галаву, трымаючы іх у пераканашні, што падарункі ім носіць немаўлятка Ісус.

— Ты робіш з іх адсталых дурнёхаў! — дакараў ён сваю жонку, чулага рамантыка, настаўніцу пачатковых класаў. — Ці, як мінімум, крывадушнікаў, якія цябе даўно разам з тваімі байкамі ды казачкамі раскусілі, і цяпер з нас, бацькоў, цішком смяюцца.

Летась на Каляды ён урэшце пастанавіў, што захавае дэкорум толькі да сёлетняга Шчодрага дня, а потым Оціку і Вікторыі ўсё патлумачыць, паставіць іх твар у твар перад жорсткай рэчаіснасцю дарослых, што паміж небам і зямлёй нічога няма, і гэтак скончыць з гэтым ашуканствам і гранием, як у Нацыянальным тэатры, якое штогод знясільвае яго ўшчэнт, калі ён мусіць удаваць, што пасля пачастунку на Шчодры вечар ідзе клікаць дзіцятка Ісуса, каб тое пры сваім паветраным падарожжы вакол свету ўганаравала іх сваім візітам і прызямлілася як дрон пад іх штучнай, абвешанай бліскучымі цацкамі ялінкай. Да ўсяго гэтага ён павінен яшчэ і змушаць сябе да гутаркі не толькі з дзецьмі, якія круцяцца ад нецярплівасці, як уюны на патэльні, але і з цешчай, якая з жалезнаю рэгулярнасцю ўжо пяты год прыходзіць на Шчодры дзень да іх дадому і скача з імі па заснежаным садзе ды гукае ў неба «Ісус-немаўлятка, прыйдзі да нас», бо шаноўны цесць не слухаў ягоных смяротна сур'ёзных доктарскіх парадаў, не сачыў за ладам жыцця, не прымаў лекі, не хадзіў на кантроль да калег і ў выніку памёр падчас гульні з дзецьмі, калі намагаўся — гэтаксама як робяць на Калядах яны самі — афарбаваць свет у ружовы колер і давесці ім, што і стары чалавек можа гуляць у мустанга на радэа пад сядлом віскатлівых, узбуджаных шалапутаў.

Вядома ж, і ён у сваёй лекарскай практыцы час ад часу звяртаўся да міласэрнай маны, бо ён шанаваў клятву Гіпакрата, аднак калі можна было, то лепш прапісваў чыстую праўду і паважаў усіх, хто ад яе не схаваў галаву ў пясок і адказна падышоў да прадпісанняў доктара і супрацоўніцтва з ім.

Што праўда, сямейнікі ягонай жонкі ў гэтым плане здаваліся поўнымі вар'ятамі, юродзівымі шаленцамі і хворымі на галаву дзівакамі: спрэс мустангі, рэлігійныя фанаткі і рамантычныя жанчыны са схільнасцю да летуценняў. Калі б ягонай спецыялізацыяй не былі скурныя і полавыя хваробы, ён бы ім прапісаў як мінімум ксанакс. А так ён стараўся стаічна захаваць сваю прыязнасць і абмежаваць свой актыўны ўдзел у блазнаванні ўсяго да аднаго дня на год, і ён не жадаў, каб яго пры гэтым здымалі ды выстаўлялі здымкі ў фэйсбук, суправаджаючы іх ідыёцкімі каментарамі.

Шчодры вечар ён праглынуў як маскарад, падчас якога — на грамадскую замову — раз на год павінныя адбывацца цуды.

— Мама, ну прызнайся, што ты зноў не хадзіла да свайго кардыёлага, — папракнуў ён цешчу адразу, як толькі яны селі за калядную вячэру.

— Перастань, Ота, не трэба цяпер пра такія сумныя рэчы, — кінула яму ў адказ крыху пасівелая копія ягонай бландзіністай жонкі, красуня даўняй вытрымкі з пацінай маркі «Паважны век». — Твая прафесія ўжо лезе табе на мазгі. Коле, як іголка для кожнай ін'екцыі. Ты ва ўсіх людзях бачыш толькі пацыентаў!

— А ўсе людзі і ёсць пацыенты, — нахмурыўся Ота Нэпавім. — І я не вінаваты, што па некаторых гэта відаць і без рэнтгену. Знаеш, мама, калі не пачнеш адказна ставіцца да свайго здароўя, то жыць табе застаецца хіба...



Ён з цяжкасцю трываў тое, што жонка Рэната дагэтуль чмуціць іх дзесяцігадоваму сыну Оціку і васьмігадовай дачушцы Вікторыі галаву, трымаючы іх у пераканашні, што падарункі ім носіць немаўлятка Ісус

— Кхэ, кхэ, кхэ, — закашляла спадарыня Рэната і пад сталом балюча выцяла злога вестуна нагой па галёнцы.

— Аааў! — крыкнуў ён.

— Хі, хі, хі, хі, хі, — не маглі задушыць смех дзеці.

— Ну добра, добра, не буду псаваць святочны настрой, — прашаптаў доктар Нэпавім.

Першая страва. Суп, чорны, як пальчаткі шафёра катафалка-лімузіна. Дзеці сёрбнулі з кончыка лыжкі, пакрывіліся і заелі сухім хлебам. Прыйшоў чарод панцаку з грыбамі — і той належаў да катэгорыі нежаданых, да цёмнага, адваротнага боку калядняга меню. Дзеці яго аддана паспыталі і дружна пераклалі свае порцыі на талерку рашуча настроенаму татку, які ўзяўся яго чыкрыжыць і свідраваць, бы цела на анатамічным стале ў тыя часы, калі студэнтам праходзіў у трупярні практыку. Працяг вечара выглядаў ужо весялейшым: салата, смажаны карп, варажба па разрэзаным яблычку — зорачка выйшла на славу, воплескі і ахі, задыханая сінюшняя бабуля з дзіравым, як друшляк, сэрцам выбірае дзеткам з рыбіны костачкі, каўбаскамі папраўляе настрой спадар Нэпавім і пры гэтым хмурна адзначае сабе, як слаба насычаны кіслародам арганізм жончынай маці, а дзеці як конікі кідаюцца на печыва. «За тое, каб мы праз год зноў усе сабраліся ў добрым здароўі!» — задзынкалі келіхі з чырвоным віном, і ў дарослых па-вупырску пабарвовелі вусны.

— Ну мама, тата, калі ўжо прыйдзе немаўлятка Ісус, Ісусік? Мы ўжо не можам чакаць. Бабуля! Давайце пойдзем паклічам яго. Я ўжо не вытрымаю! — загаласілі дзеці і пацягнулі бацькоў і бабулю з крэслаў.

Спадарыня Нэпавімава паглядзела на мужа і сашчапіла рукі:

— Можна? Калі ласка!

У гэтай просьбе было ўсё.

«Напэўна хоча, каб я яшчэ патрываў і аддаліў сваю гадзіну праўды, не раскрыў у вялікім разрахунку ўсе казачныя ашуканствы, у якіх я, доктар, практычны чалавек і зусім не рамантык пад абцасам летуценнай жанчыны без пятай дошчачкі, удзельнічаў насуперак свайму нежаданню. Я, ласкавы бацька, які любіць сваіх дзяцей і ўсе бачныя сляды свайго генатыпу, што я ў іх з такой радасцю пазнаю, — я дапушчу гэта з любові, толькі з любові», — пакутна думаў галава сям'і.

— Ну добра, давайце пойдзем паклічам дзіцятка Ісуса, толькі цёпла апраніцеся. Мама, мама, ты што, задрамала? Ну так, тут горача, з гэтых свечак столькі жару, як з жарала Этны, а яшчэ і віно на дадатак, — так разумнічаў зяць, і раптам у яго пашырыліся зрэнкі. Авохці, цешча пазірае, але не бачыць, яе шырока расплюшчаныя нерухомыя вочы ўжо спяць у іншым вымярэнні.

— Мама, мама, дзеля Бога... — залямантавала была спадарыня Нэпавімава, але тут жа авалодала сабой і прыкрыла рот рукой.

— Божа Ісусе, тут жа дзеці...

Доктар намацаў пульс, праўдзіў рэакцыю зрэнак — усё марна. Дзеці ўжо топчуцца ў калідоры і тупаюць ножкамі ў зімовых боціках, гарлаюць горлачкамі, абвінутымі доўгімі шалікамі.

— Мы ўжо гатовыя, паварушыцеся, хадзем клікаць немаўлятка Ісуса! — падганяюць яны адзервянелых дарослых, якія ўсё ніяк не падымуцца, быццам бы іх да крэслаў прыклеілі драўляным клеем або прыбілі цвікамі.

Спадар Нэпавім і спадарыня Нэпавімава не маглі знайсці паразумення ў тым, як ставіцца да Калядаў — першы, вядома ж, настойваў на лекаванні шокам і праўдай, ніякіх прывідаў, другая ўзносіла казку і ласку ў свеце, у якім так мала месца для летуценняў удзень, а ўночы выцесненыя страхі ператвараюцца ў начныя кашмары. Аднак цяпер яны анямелі і салідарызаваліся ў сваім маўчанні. Калісьці яны паабяцалі адно аднаму вернасць і каханне ва ўсіх жыццёвых перыпетыях, і няважна, што аднаму блізкі Гіпакрат, а другой Коменскі. І вось цяпер яны павінныя ўчыніць найвялікшае ашуканства Калядаў, поруч з якім тое пра дзіцятка Ісуса бляднее. Перад азоранымі дзіцячымі зенкамі, якія прагнуць ісці выглядваць бескарыслівага сябра дзяцей, бабуля дабрыла на другі бераг, і шчасце яшчэ, што яны гэтага не бачаць, у іх пакуль поўная галава фантазій, што з нябёсаў прыляціць той, хто выконвае жаданні, а таму яны не звяртаюць увагі на ненатуральна вырачаныя вочы з таго свету, які знаходзіцца далей за трыдзявятае царства і дзе дзядуля-мустанг прыбірае ў стайні, каб бабуля на яго не сварылася, што і ў вечнасці няма месца свінарніку. Чыстыя душы дзяцей не бачаць, што грудзі бабулі не ўздымаюцца і не апускаюцца, а чырвоныя сетачкі на шчоках ад цяпла ў памяшканні ператвараюцца ў лядовае напластаванне Антарктыды

Доктар на вачах сваіх нецярплівых дзяцей не наважыўся праводзіць нейкія дзеянні па рэанімацыі. Ён ведаў, што ўсё і так было б дарэмна і скіравана хіба на супакаенне ўласнай душы. Дык чаго б ён гэтым дамогся? Бабулю б дзецям не вярнуў, а дзіцятка Ісуса пахаваў бы. Не, ён не будзе рабіць нават спецыяльных тэстаў для пацверджання смерці! Ён занадта вялікі практык, каб ясна не бачыць, што цешчы ўжо не дапаможаш. Яны што, нарадзіліся на іншай

прыйдзі да нас!

планеце, гэтыя мілыя, непрактычныя дзядулі й бабулі, якія заўжды, калі хочуць прынесці дзецям радасць, прыносяць ім траўмы, боль і дэзылюзіі? Мустанга, які загінуў пры гульні ў радзя, хапіла, другі раз дзяцей ад шоку ён мусіць абараніць.

«Так, мы не можам дапусціць, каб нечаканая, хоць і міласэрная смерць у коле сям'і папсавала цуд Калядаў, — рашуча пастанавіў спадар Нэпавім. — Час смерці мы пасунем, на дадзены момант цешча мусіць яшчэ быць жывая!»

І нават не дамаўляючыся з жонкай словамі, ён падымае мёртвую анучную ляльку, гэтую старэйшую копію сваёй прыгажуні жонкі, і пачынае з ёй гаварыць як нічога ніякага, хоць яно і чога, і якага, на двары ідзе першы снег гэтай зімы, і доктар Нэпавім з дапамогай спадарыні Рэнаты апранае цешчу, насаджвае ёй на галаву махнатую аблавушку і выбіраецца з ёй у абдымку з перагрэтай кватэры ў снегам асветлены сад.

— Ха, прыкольна, — смяюцца дзеці, — бабуля, што... напілася? Давайце і мы дапаможам яе патрымаць!

— ТОЛЬКІ ПАСПРАБУЙЦЕ! — крычыць матуля, у якой здалі нервы.

На хвіліну ўсе нерухомеюць.

«Або да дзяцей дайшло, і цяпер усё страчана, — падумаў у гэты момант спадар Нэпавім, у якога на лбе выступіў пот, — або Каляды яшчэ можна выратаваць і зрабіць цудоўнымі, а Шчодры дзень дзівосным, трэба толькі супакоіцца і нават у думках ні на кога не злавацца».

І тут спадар Нэпавім, гэты хадзячы медыцынскі слоўнік, для якога біялогія — маці навук, а матэрыя — трывалы пункт у сусвеце, матэрыя — ягоная вера, — тут ён пачынае нячутна маліцца, каб нешта здарылася, каб здарыўся цуд, і тупае па сходах з цешчай у абдоймах, не раўнуючы скульптар Олбрам Зоўбэк, які перацягвае скульптуру, асцярожны асілак; тым часам дзеці атрымалі ад мамы вялікія запаленыя бенгальскія агні, якія адводзяць увагу ад факту, што статуя не гаворыць і не дражніць дзяцей, да чаго тыя былі прызвычаеныя. Нарэшце ўсе стаяць на белым іскрыстым снезе ў садзе і гукаюць хорам, гучна і кранальна: «Ісус-немаўлятка, прыйдзі да нас! Ісус-немаўлятка, аууүу! Прыйдзі да нас! Калі лааасқаааа!»

Але не, не гэта гукаў у сваіх думках змучаны доктар, які парушыў этычны прынцып свайго рамяства. І які чмуціць дзецям галовы больш, чым ён сам мог бы сабе хоць калі ўявіць. Але нешта ён гукаў, нешта нематэрыяльнае, нешта, што магло б вярнуць час, адматаць стужку на пачатак, зноў пачаць той вечар..

— О, глядзі, вунь ляціць! — паказаў брацік сястрычцы і махнуў запаленым бенгальскім агнём так няспрытна, што абпаліў аблавушку старой. Рука той маланкава ўзляцела і скінула небяспечную палачку ў снег.

— Оцік, асцярожней! — заўшчуваў яго бацька. — Ты ледзь не спаліў бабулю.

Пры гэтых словах вадаспад слёз, якія не замярзаюць на марозе і на холадзе не высыхаюць, рынуўся па шчоках спадарыні Нэпавімавай. Муж з самавалоданнем адхіліў атаку бенгальскага агню мамай, але калі яна не рэагуе нават на полымя, то надзеі на ўваскрэсенне больш няма. Гэта канец. Аднак трэба сабраць волю ў кулак і бегчы ў дом, працягваць гуляць у тую гульню, маланкава раскласці пад ялінкаю падарункі. Дзеці не павінныя даведацца, ні пра што здагадацца, трэба захаваць халодную галаву. Якраз прышоў той момант, калі дзеці з татам будуць спяваць калядкі, канечне, вылезе цікаўны сусед і пажадае ім вясёлых Калядаў, і дзеці ў наплыве эмоцый не заўважаць, што мама на хвілінку знікла і з хуткасцю механікаў «Формулы-1» у боксе раскладвае запакаваныя падарункі ад немаўляткі Ісуса пад ялінкай.

— Ходзіць-паходзіць месяц па небе, — спявалі кранальнымі галаскамі дзеці, тата мармытаў, усе міжсобку трымаліся за рукі разам з нямой бабуляй і злёгку ківаліся ў рытм.

— О, як я гэтага чакаў, — і праўда вылез са сваіх дзвярэй шумны сусед з чырвонай нюхаўкай, — я так люблю Каляды. Вясёлых святаў!

Ён галёкае, кідаецца правай рукой вітацца з Оцікам, Вікторыяй, вялікім брунатным Отам і бледненькай спадарыняй Уластай, упакаванай па-эскімоску, а ў левай трымае бутэльку рому. Спадару Нэпавіму карціць зараўці звярыным голасам, гэта ненармальна, ну добра, некалі і ён расказваў цынічныя жарты ў анатамічнай зале, але яму ўжо неўзабаве сорак, ён любіць сваіх дзяцей і не можа ўспрымаць як жарт тое, што ў адным шэрагу з дзецьмі трымаецца за рукі з нябожчыцай, якую ніхто кампетэнтны не аб'явіў мёртвай, што яны гукаюць з ёю немаўлятка Ісуса, кранаюцца ледзяной далоні і спяваюць хорам калядку, і дзеці пры гэтым нават не заўважаюць, што бабуля, якая заўсёды любіла спяваць, маўчыць, бы калядны карп.

— Спадзяюся, моладзь вам не дакучае, а калі б дакучала, то я жыву адзін, можаце правесці Шчодры вечар у мяне, — шэпча сусед, ад якога патыхае ромам, цешчы на вушка і назойліва прыўздымае ёй край шапкі.

А потым, перш чым спадар Нэпавім паспеў яму перашкодзіць, увогуле робіць нешта жахлівае — прыкладае цешчы да вуснаў бутэльку рому.

— Ай-яй-яй, — грамавым голасам заламантаваў спадар Нэпавім і зароў так страшна, што дзеці ажно падскочылі: — ІСУС-НЕМАЎЛЯТКА, ПРЫЙДЗІ ДА НАС!

І з неба не ўпала зорка, толькі сусед упаў у мяккі снег і пацягнуў за сабою нябожчыцу, а спадар Нэпавім, і ўжо таксама спадарыня Нэпавімава, якая выканала сваю падарункавую місію і вярнулася з хуткасцю каметы, падымаюць з сумёту той гармідар і суседу, які, перабраўшы, не перастае смяяцца, робіць непрыстойныя прапановы жанчыне ў веку ягонае маці і нават пацалункам сасмактаў разліты ром з яе ледзяных вуснаў, настойліва вымаўляюць:

— Спадар Кайнар, вы перабралі, гэтак нельга, збярыцеся, тут жа дзеці!

Яны дасягаюць прынамсі таго, што ён трымаецца далей ад цешчы, калі яны цягнуць яе, як вялікага плюшавага звера з дома цацак «Sparkys», па лесвіцы нагару да кватэры разам з нецярплівымі дзецьмі, а потым перад суседавым носам ляскаюць дзвярыма; ён нешта гарлае, але слухачы зніклі, і ён мусіць ісці да сябе дадому па новую бутэльку. Нэпавімы ўсёй сям'ёй стаяць перад бліскучай ялінкай і на паркеце бачаць мокрыя сляды ды падталы снег па немаўлятку Ісусу, які выявіўся сапраўды шчодрым, і дзеці імпэтна кідаюцца на падарункі пад галінамі ялінкі, а анучная лялька між татам і мамай раптам ажывае і галёкае разам са сваімі ўнукамі:

— Дзякуем табе, Ісус-немаўлятка!

Тата — доктар, практык і разумны чалавек — самлеў на месцы.

— Рэнатка, дапамажы мне, тут трэба нешта мацнейшае, віскі, — цешча аказвае тату першую дапамогу. — Давайце яго пасадзім...

Ачунялы доктар Нэпавім яшчэ падчас распакоўвання падарункаў правёў усе магчымыя ў хатніх умовах абследаванні жончынай маці і мог канстатаваць адзінае. Не існуе лагічнага тлумачэння, як смяротна хворая жанчына, у якой жыццёвая энергія скончылася падчас каляднай вячэры, страціла прытомнасць, дыханне і кровазварот, прайшла праз клінічную і біялагічную смерць, на шчоках і канцавінах у яе разрасталіся цыянатычныя плямы, а на першым марозе і снезе гэтай зімы ў яе застыла кроў, — як яна ажыла, бы вераценніца, ад дотыкаў чалавечага цяпла.

Пачынаючы ад Трох каралёў, ён склікаў сярод сваіх знаёмых дактароў кансіліюмы. Паводле «Чэшскага медыцынскага гадавіка» ў гэтым годзе на свеце адбылося толькі шэсць такіх медыцынай ясна не растлумачаных выпадкаў. Здарэнне з ягонаю цешчай было б сёмым. Ён мусіў раскрыць праўду і расказаць ёй, што здарылася. Прымусіў да серыі абследаванняў, але нават найбольшыя цынікі не здолелі прыдумаць жарт, які б стан старой кабеты вярнулі ў зямное вымярэнне, не кажучы ўжо, каб вытлумачылі.

«Калі існуе сіндром раптоўнай смерці ў немаўлят, то ў старых медыцынская навука, відавочна, мусіць дапусціць сіндром раптоўнага ажыўлення, — дэбатавалі між сабой дактары і чухалі галовы. — Інакш ніхто з нас не здатны гэтага растлумачыць. Паводле ўсіх абследаванняў і лабараторных тэстаў спадарыня Уласта мусіла б быць мёртвай. Канчаткова і беспаваротна. Матэрыя скончыла сваё абмежаванае існаванне. Гадзіннікавы механізм спыніўся. Пры гэтым нашая дама жыве, дыхае, спажывае печыва, салату, бутэрброды і вылучае перапрацаваныя рэчывы, быццам бы штосекунду атрымлівае ў сэрца адрэналінавую ін'екцыю».

Такі стан, шчодра падкплючыўшы фантазію, сёння ўжо можа патлумачыць толькі спадар Нэпавім, які трымаў яе за руку, нячутна маліўся і спяваў дзіцятку Ісусу. Ён пакляўся сабе, што ані дзецям, гэтым дурнёхам, трыманым у няведанні, ані сабе ўжо ніколі не будзе забараняць ніякіх казак. Наадварот, для спакою душы ён павінны іх навукова абгрунтаваць. А таму на сёлетні Шчодры дзень акрамя цешчы прыйдзе ўвесь кансіліюм дактароў і натуралістаў, якіх ён толькі знайшоў, разам са сваімі сем'ямі, і яны будуць вельмі строга назіраць за той зданню, якая будзе з імі трымацца за рукі на снезе і туравадзіцьдзіцячым галаскам: «Ісус-немаўлятка, прыйдзі да нас!».

І нешта сапраўды станецца, як сталася год таму, — станецца праз год, а потым зноў і зноў, пакуль бягуць гады і падае снег і дакуль зямля не перастане круціцца, а Анёл смерці не возьме дадатковую змену, каб потым сысці ў бясконцы адпачынак.

Толькі гэтым разам на Шчодры вечар на снезе з калядкамі будзе адсутнічаць адна цёплая мужчынская далонь, ромавае дыханне, мокры пацалунак і непрыстойная прапанова старой кабеце, якая з тых лапаў вырвалася, як цнатлівая падталая сняжынка, і нават не пачырванела.

Закон статыстыкі не перастае дзейнічаць і на Каляды. Анёл смерці адвёў суседа Кайнара, галаву за галаву, бо ў вечным кругавароце жыцця і смерці павінны быць парадак.

Амэн.



Пераклад з чэшскай мовы Сяргея Сматрычэнкі.
«Прайдзісвет», № 15

Украінскія пераможцы «Кнігі года ВВС-2015»

«BBC-Украіна» абвясціла пераможцаў прэміі «Кніга года-2015», прадстаўленай у партнёрстве з Культурнай праграмай Еўрапейскага банка рэканструкцыі і развіцця.



Кнігай 2015 года стаў зборнік апавяданняў Васіля Махно «Дом у Бэйцінг Галовей», а пераможцам у намінацыі «Дзіцячая кніга года» названая кніга Андрэя Бачынскага «140 дэцыбел цішыні».

Кажучы пра кнігу-пераможцы ў намінацыі «Кніга года-2015», рэдактар Еўрапейскага аддзела Сусветнай службы ВВС Арцём Ліс адзначыў: «Прачытаўшы «Дом у Бэйцінг Галовей», я з задавальненнем падзяліся радасцю, якую атрымаў ад гэтага твора. Яркая і глыбокая проза Васіля Махно заслугоўвае таго, каб як мага больш людзей пазнаёміліся з ёй. Я спадзяюся, што званне пераможцы «Кніга года ВВС» дапаможа гэтаму выданню знайсці яшчэ больш чытачоў, і жадаю спадару Махно творчага натхнення».

Выканаўчы дырэктар Еўрапейскага банка рэканструкцыі і развіцця ў краінах Усходняй Еўропы і Каўказа Фрэнсіс Маліж пракаментаваў выбар «Дзіцячай кнігі года ВВС-2015»: ««140 дэцыбел цішыні» — гэта кніга, у якой чытача чакае цэлы вір прыгод. Яе галоўныя героі — выхаванцы дзіцячага дома для глухіх дзяцей, а дынамічны сюжэт запрашае нас у свет гэтых персанажаў — хлопчыка і дзяўчынкі. Мы радыя падтрымаць кнігу, якая раскрывае дзіцячы розум, успрыманне жыцця людзей, якія адрозніваюцца ад іншых. Мы ўсе ведаем, наколькі важным з'яўляецца ўмацаванне культурнай разнастайнасці ў прызме будучыні».

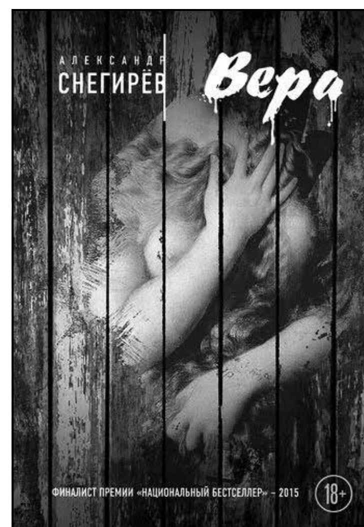
Узнагароды «Чытач года-2015» атрымалі Яўген Іванчанка за рэцэнзію на кнігу Андрэя Любкі «Карбід» і Алена Несцярэнка за рэцэнзію на кнігу Андрэя Бачынскага «140 дэцыбел цішыні».

Кожны з двух пераможцаў атрымае ўзнагароду па 1000 фунтаў стэрлінгаў у грыўнечным эквіваленце. Выдаўцы дзвюх кніг-пераможцаў будуць мець права выкарыстоўваць лагатыпы «Кнігі года ВВС» у сваіх наступных выданнях.



«Рускі Букер»

Лаўрэатам літаратурнай прэміі «Рускі Букер» за 2015 год стаў Аляксандр Снегіроў за раман «Вера» — кнігу пра няўдалыя пошукі сапраўднага мужчыны ў сучаснай Расіі.



Суддзі літаратурнай прэміі «Рускі Букер» вызначыліся з уладальнікам прэміі па выніках сезона 2014-2015 гадоў. Яго імя назваў старшыня журы пісьменнік Андрэй Волас на традыцыйнай прэс-канферэнцыі, якая адбылася ў Маскве.

«Вера» — адна з самых прыкметных кніг 2015 года. Раман пра жанчыну з простым імем, жыццё якой пачыналася на фоне бацькоўскай нялюбасці. Кніга распавядае пра тое, як Вера спрабавала знайсці сваё месца ў велізарным свеце, хацела прыхінуцца да надзейнага мужчынскага пляча — з'ехала ў Амерыку і вярнулася, спрабавала стварыць сям'ю з крамлёўскім чыноўнікам, банкірам і рэжысёрам. Усё няўдала — і ці таму, што сама такая, ці то праз тое, што Вера — адлюстраванне Расіі.

Аляксандр Снегіроў, лаўрэат прэміі «Дэбют» 2009 года за апавяданні, з «Верай» быў адзначаны трыма айчыннымі кніжнымі ўзнагародамі. На прэмію, дарэчы, вылучаўся часопісны варыянт рамана, апублікаваны ў «Дружбе народов»; у жніўні «Веру» асобнай кнігай выпусціла выдавецтва «Эксмо». Раман прайшоў у шасцёрку фіналістаў «Нацыянальнага бестсэлера», але «прайграў» Сяргею Носаву і яго «Фігурным дужкам». Быў у доўгім спісе «Вялікай кнігі», але ў фінальную дзявятку раман А. Снегірова не трапіў. І толькі «Рускі Букер» ацаніў яго, хоць супернікі былі моцныя: «Жаніх і нявеста» Алісы Ганіевай, «Калыханка» Уладзіміра Даніхнова, «Сярод людзей» Юрыя Пакроўскага, «Зона затаплення» Рамана Сенчына і «Зулейха адкрывае вочы» Гузель Яхінай (якая, дарэчы, атрымала прыз «Кніга года» і прайшла адбор «Вялікай кнігі»).

«Выбар быў сенсацыйным, хоць ніхто не сумняваўся, што ў гэтага аўтара вялікая будучыня», — выказаўся сакратар прэміі Ігар Шайтанаў.

За «Рускі Букер» Аляксандр Снегіроў атрымае грашовы прыз — 1,5 мільёны расійскіх рублёў.

Прэмія «Рускі Букер» — найстарэйшая расійская літаратурная ўзнагарода. Яна была заснаваная ў 1992 годзе па ініцыятыве Брытанскага савета ў Расіі — як аналаг англамоўнай Букераўскай прэміі. Яе лаўрэатамі ў розныя гады былі Булат Акуджава, Міхаіл Шышкін, Людміла Уліцкая, Васілій Аксёнаў, Вольга Слаўнікава. У мінулым годзе прэмію атрымаў Уладзімір Шароў за раман «Вяртанне ў Егіпет».

Прэмія Конрада

Вядомая ўкраінская пісьменніца Сафія Андруховіч стала лаўрэатам Прэміі імя Джозэфа Конрада.

У гэтым годзе ўзнагароджанне адбылося ў пяты раз.

Сафія Андруховіч — пісьменніца, перакладчыца і публіцыст, вядомы па раманах «Лета Мілены», «Сёмга» і «Фелікс Аўстрыя», які стаў «Кнігай года ВВС» і атрымаў прэмію Фонда Лесі і Пятра Кавалёвых.

Прэтэндэнтамі на перамогу былі таксама Астап Слівінскі і Аляксей Чупа.

Кандыдатуры пісьменнікаў вылучаны чытацкай аўдыторыяй і абіраліся аўтарытэтным міжнародным журы.

Літаратурная прэмія заснаваная Польскім Інстытутам у Кіеве. З 2007 года ёю ўзнагароджваюць украінскіх пісьменнікаў за паслядоўнасць у рэалізацыі творчага шляху, інавацыйнасць формы і ломку стэрэатыпаў.

Старонка падрыхтавана паводле матэрыялаў (інфармацыя і фота) bbc.ua, ТАСС, Cultprostir, Zaxid.net, ria.ru, novostiliteratury.ru, prostoknіga.com.ua, The Guardian, Associated Press, vsiknygy.net і Newsru.ua.

Літаратурная Беларусь
Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by